

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY

Ústav románských studií

Francouzština

Diplomová práce

Markéta Prokopová

S libertiny napříč stoletími

With libertins through centuries

Praha 2013

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Václav Jamek

Poděkování

Za metodické vedení této práce a cenné rady při jejím vypracování bych ráda poděkovala Doc. PhDr. Václavu Jamkovi.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 29. července 2013

.....
podpis

Abstrakt

Diplomová práce se podrobně věnuje tématu libertinství 17. a 18. století a následně jeho vlivu ve stoletích pozdějších. První část řeší obecný význam pojmu libertinství, druhá část obsahuje informace o vývoji libertinství v 17. století a autorech Cyrano de Bergerac a Théophile de Viau. Třetí část obdobným způsobem zpracovává vývoj libertinství 18. století, konkrétně se věnuje šesti autorům: Crébillon mladšímu, Louvet de Couvray, Restif de la Bretonne, Boyer D'Argens, Vivant Denon a Choderlos de Laclos a čtyřem konkrétním libertinským dílům: Tereza filosof, Není zítřku, O výchově žen a Nebezpečné známosti.

Čtvrtá část obsahuje vybrané autory, u kterých je možné najít vliv libertinství na jejich tvorbu či životní postoj.

Klíčová slova: libertin, libertinství 17. století, libertinství 18. století, Cyrano de Bergerac, Théophile de Viau, Crébillon mladší, Louvet de Couvray, Restif de la Bretonne, Boyer D'Argens, Vivant Denon, Choderlos de Laclos, Tereza filozof, Není zítřku, Nebezpečné známosti

Abstract

The thesis focused in details on libertine literary movement in 17th and 18th century and subsequently its influence in later centuries. The first part deals with the general meaning of libertine literary movement, the second part contains information about the development of libertine literary movement in the 17th century with authors Cyrano de Bergerac and Theophile de Viau. The third part concerns the development process of libertine literary movement in the 18th century, specifically through the six authors: Crébillon younger, Louvet de Couvray, Restif de la Bretonne, Boyer D'Argens, Vivant Denon and Choderlos de Laclos and four specific libertine works: Therese philosopher, No tomorrow, About education of women and Dangerous Liaisons. The fourth section contains selected authors, for which it is possible to find the impact of libertine movements on their work or lifestyle.

Key words: libertine, libertine movement of 17th century, libertine movement of 18th century, Cyrano de Bergerac, Théophile de Viau, Crébillon son, Louvet de Couvray, Restif de la Bretonne, Boyer D'Argens, Vivant Denon, Choderlos de Laclos, Therese philosopher, No Tomorrow, Dangerous liaisons

Úvod.....	8
1. Libertinství.....	10
1.1 Od svobody po nevázanost.....	10
1.2 Učené libertinství.....	12
2. 17. století.....	17
2.1 Libertini 17. století.....	17
2.1.1 Aristokratický ateismus.....	18
2.1.2 Libertinská mysl.....	19
2.1.3 Materialismus.....	19
2.1.4 Deismus.....	20
2.1.5 Kritické libertinství.....	21
2.1.6 Epikurejské libertinství.....	23
2.1.7 Vybraní autoři 17. století.....	24
2.1.7.1 Cyrano de Bergerac.....	24
2.1.7.2 Théophile de Viau.....	26
3. 18. století.....	28
3.1 Libertini 18. století.....	28
3.1.1 Nová typologie libertinství.....	28
3.1.2 Libertinský román.....	30
3.1.2.1 Postavy a situace.....	30
3.1.2.2 Triumf analýzy.....	31
3.1.2.3 Vývoj a zánik žánru.....	32
3.1.3 Vybraní autoři 18. století.....	34
3.1.3.1 Claude-Prosper Jolyot de Crébillon.....	34
3.1.3.2 Jean-Baptiste Louvet de Couvray.....	35
3.1.3.3 Nicolas Edme Restif de la Bretonne.....	36
3.1.3.4 Jean-Baptiste Boyer d'Argens.....	37
3.1.3.5 Dominique Vivant Denon.....	40
3.1.3.6 Choderlos de Laclos.....	44
4. Odkaz libertinství v 19. – 21. století.....	53
4.1 Théophile Gautier.....	53
4.2 Alfred de Musset.....	54
4.3 Charles Baudelaire.....	55

4.4	Arthur Rimbaud	56
4.5	Paul Verlaine.....	56
4.6	Michel Houellebecq	57
5.	Závěr	58
6.	Seznam použité literatury.....	59

Úvod

Svou diplomovou práci jsem nazvala *S libertiny napříč stoletími* a stanoveným cílem bylo zmapování libertinství ve francouzské literatuře od jeho počátku v 17. století až do současnosti skrze vybrané autory a objasnění významových posunů v jednotlivých obdobích. K tématu mě přivedlo jedno z děl, které analyzuji ve své práci. Jedná se o román *Nebezpečné známosti* Choderlose de Laclose. Právě kvůli tomuto dílu jsem se rozhodla věnovat se tématu libertinství ve větším rozsahu.

Významová mnohoznačnost činí jednoznačnou identifikaci libertina poněkud obtížnější, a tím pochopitelně i přehled skutečné historie libertinství. Samozřejmě existuje mnoho libertinů, kteří do kategorie náleží v celém sémantickém rozsahu, kde se jedná zároveň o nenapravitelné zhýralce i naprosté bezvěrce, ale jsou zde i osobnosti spadající pouze do jedné nebo druhé kategorie, popřípadě o autory, kteří byli libertinstvím ovlivněni v pozdější době nebo vykazují ve své tvorbě vykazují některý z jeho rysů. Mají tedy i oni právo na to být zařazeni mezi libertiny? Je zvrhlík více libertinem nežli nevěřící? Co přesně tedy činí libertina libertinem? I to jsou otázky, kterými se budu zabývat ve své práci.

Má práce má čtyři části. V první části představuji libertinství jako pojem přes různé fáze tohoto filozofického hnutí a úskalí, kterým museli libertini ve své době čelit. Druhá část je zaměřená na libertinství v rámci 17. Století – jak obecně, tak konkrétně přes dva vybrané autory. Jsou jimi Cyrano de Bergerac a Théophile de Viau.

Ve třetí části obdobným způsobem zpracovávám libertinství 18. století a šest konkrétních autorů. Jedná se o Crébillona mladšího, Louvet de Couvray, Restifa de la Bretonna, Boyer D'Argenta, Vivanta Denona a Choderlose de Laclose, přičemž jsem podrobně analyzovala čtyři vybraná díla tří z nich. Jsou jimi: *Nebezpečné známosti (Les liaisons dangereuses)*, *O ženách a jejich výchově (Des femmes et de leur éducation)* Choderlose de Laclose, *Tereza filozof čili pamětní spis k příběhu otce Dirraga a slečny Eradice (Thérèse philosophe ou Mémoires pour servir à l'histoire du père Dirrag et de mademoiselle Éradice)* Boyer d'Argenta a novele *Není zítřku (Point de lendemain)* barona Vivanta Denona.

Ve čtvrté části jsem vybrala dalších šest autorů v rozmezí 19. až 21. století, u kterých bylo možné v tvorbě či v životním stylu nalézt možný odkaz libertinů. Jedná se o Théophila

Gautiera, Alfreda Musseta, Charlese Baudelaira, Arthura Rimbauda, Paula Verlaina a Michela Houellebecqa.

Závěr obsahuje shrnutí výsledků a poznatků vyplývajících z mé práce.

1. Libertinství

Libertin a libertinství byly po dlouhou dobu považovány za pojmy určené k označení všech názorů nebo postojů, které se jakýmkoliv způsobem vymykaly převažujícím společenským normám. Byl však nezbytný příchod 18. století, s kterým nastoupila potřeba, byly tyto termíny přehodnotit, a historický odstup několika století, aby bylo libertinství uznáno coby myšlenkové a filozofické hnutí. Nicméně o přesné definici se i dnes vedou obsáhlé literární diskuze a dosud nebylo dosaženo jednoznačného verdiktu, jak bude ostatně patrné i z mé práce.

1.1 Od svobody po nevázanost

Historický vývoj slova libertin byl poznamenán mnohými sémantickými zvraty a zmatky. Etymologicky slovo *libertus* nebo *libertinus* znamenalo ve starém Římě osvobozeného člověka, bývalého otroka, který získal od svého pána svobodu. *Libertinus* označovalo tedy určité sociální postavení člověka. O něco později dokonce potomka osvobozeného otroka, tedy slovo s jistým náznakem společenské podřadnosti. Ve středověku získává pojem *libertinus* další velmi specifický význam, a to pohanského otroka, který přijal za svou víru křesťanství. Obrazně řečeno pohanství a islám se v té době jeví jako jistý druh otroctví, ze kterého bylo potřeba lid osvobodit. Přesto však následně nadměrná svoboda vedla k dalším problémům.

V 16. století, v kontextu náboženských válek, získalo slovo libertin zcela negativní význam a bylo používáno pro označení osob, které se odvrátily od pravého náboženství. Kalvín ve svém pamfletu *Contre la secte phantastique et furieuse des Libertins qui se nomment* z roku 1545 důrazně odsuzoval ty, kteří odpírali Bohu jeho zásluhy a redukovali božské činy na lidské vynálezy a přírodní úkazy. Tridentský koncil, který proběhl v letech 1545–1563, neváhal odsoudit cokoli, co se odlišovalo od nově definovaného ortodoxního katolictví, vše, co se týkalo okultismu či nové vědy, tedy znalostí, na které si římsko-katolická církev kladla výhradní právo. Polemická strategie spočívala v záměně filozofické různorodosti za sexuální nevázanost a zcela největším prohřeškem pak byl ateismus a materialismus. Klasicistní slovníky přirovnávaly libertina k bezbožníkovi nebo k prostopášníkovi, přestože zároveň připouštěly i význam slova zcela neškodný, kdy poctivý libertin je ten, kdo přináší radost a potěšení. I Madame de Sévigné mohla být tím pádem

pokládána za libertinku, neboť a ve svých dopisech upřednostňovala spontánnost nad všemi pravidly formy.

Kruté pronásledování tak postihlo například Giordana Bruna, umučeného v Římě roku 1600. Neblaze proslul i Lucilio Vanini, který v Toulouse roku 1619 pronásledoval vůdce pařížských libertinů Théophila de Viau, jenž byl odsouzen k smrti upálením stejně jako jeho knihy, ale kterému se povedlo utéci před smrtí. Byla to stejná doba, kdy byl za čarodějnictví odsouzen k upálení kněz Gaufridy v Aix-en-Provence v roce 1611 nebo Urbain Grandier v Loudunu roku 1634. Všichni uvedení provinilci byli označeni otcem Garassem¹ za libertiny v jeho díle z roku 1623 *La Doctrine curieuse des beaux esprits de ce temps ou prétendus tels* a Marinem Mersennem² v díle z roku 1624 *L'Impiété des déistes, athées et libertins de ce temps combattue et renversée de point en point*. Takto zcela negativně bylo vykládáno libertinství, jehož rozmanitost byla patrná jak v důvodech pro jeho provozování, tak ve způsobech vyjádření. Tato doba byla také obdobím, kdy se z provokatérů stali diskretnější prostopášníci a volnomyšlenkáři se přetransformovali v erudované vzdělance pohrávající si s dvojsmysly a ironií. Nezbytnost opatrnosti uvedla v praxi dvojí pravdu: exoterickou, určenou široké veřejnosti a poplatnou všem obecným zákonům, a esoterickou, určenou pouze pro vyvolené. Což doložilo latinské úsloví Itala Cesara Cremoniniho: „Uvnitř, jak se Ti zlíbí, navenek dle zvyklostí“³.

Libertinství mravů se týkalo především vysoce postavených aristokratů, jimž sociální status umožňoval stavět se nad zákon a chránit je, neboť ani oni nebyli vždy zcela mimo dosah spravedlnosti. Rouhali se, nerespektovali půst, oddávali se hýření a mnohdy bisexuálním radovánkám v době, která byla mnohem bližší antice než modernímu rozdělení na homosexualitu a heterosexuality. Nejznámějším mezi nimi byl bratr Ludvíka XIII. Gaston d'Orléans. Pijácké písně a erotické básně byly nedílnou součástí tohoto mondénního hédonismu⁴. Byly sebrány a vydány ve sbírkách, které vyvolaly nemalé skandály jako: *La Muse folâtre* z roku 1600, *Le Cabinet satirique* z roku 1618, *Le Parnasse des poètes satiriques* z roku 1622 a *La Quintessence satirique* vydaná o rok později, kde přídavné jméno „satirický“ evokuje neúctu a uštěpačné nenucené jednání. François Maynard, Saint-Amant a Théophile de Viau⁵ neváhali ve svých sbírkách chválit tělesnou lásku a smyslné potěšení.

¹ Garasse François (1585–1631) – jezuita, který celý život pronásledoval libertiny např. Théophila de Viau

² Mersenne Marin (1588–1648)

³ Cremonini Cesare (1550–1631) „*Intus ut libet, foris ut moris est.*“ (vlastní překlad)

⁴ Hédonismus (z řec. *hédoné*, potěšení, slast) – filozofie, která považuje slast za hlavní motiv lidského jednání

⁵ viz kapitola 2.1.7.2

Hned několik básnických rukopisů Saint-Pavina, které kolovaly na veřejnosti, bylo otevřeně homosexuální. Co se týká prózy, tak příběh *Histoire amoureuse des Gaules* z roku 1665 od Bussy-Rabutina popisoval opak kurtoazie. Coby protipól k velkým preciózním románům odhalil tento příběh rozkoše a perverze odehrávající se u dvora. Nebo jeho další dílo *L'École des filles* z roku 1655, které sleduje fyzickou a morální výchovu bez ohledu na volbu správných slov či strachu z pornografických detailů, bylo úplným opakem preciozity.

1.2 Učené libertinství

René Pintard navrhl užívat termín „učené libertinství“ pro myšlenkové hnutí a intelektuální sociabilitu, které je povzneseno nad dogmata. Tento druh libertinství vznikl na základech řecké a latinské kultury. Zajímalo se o antický atomismus⁶, skepticismus a pyrrhonismus⁷, panteistické⁸ hypotézy padovské školy i o současnou kritiku náboženství coby politický nástroj. Hnutí se odvážilo vydat po rozmanitých stezkách, v mnohých případech i protichůdných, s důrazem na relativitu lidského vědění, na všemocnost politiky, na přírodní náboženství nebo na nekonečnou plodnost přírody. Relativismus byl vlastní již Montaignovi⁹, který uznal nezbytnost shovívavosti. Jeho přítel Pierre Charron¹⁰ převzal tuto ideu ve svém díle *Sagesse* z roku 1601, ukázal, jaký vliv mají pověry a prostředí na víru všech lidí, a odsoudil jakoukoliv formu netolerance a fanatismu.

La Mothe Le Vayer¹¹ sepsal *Dialogues faits à l'imitation des anciens*, které vyšly na přelomu let 1630–1631 a z nichž byl velmi důležitým *Dialogue sur le sujet de la divinité*. Forma rozhovoru umožnila představit méně ortodoxní názory, aniž by musely být přijaty, obecněji se zaměřením na výzkum ve vztahu k dogmatům. Jestliže zastánci pyrrhonismu a antického skepticismu nedůvěřovali rozumu až na hranici zpochybnění lidské pravdy, skepticismus La Mothe Le Vayera byl od základu kritický: oponoval obřady a dogmaty všech národů křesťanskému požadavku být jediným skutečným náboženstvím. Představa Boha jako taková byla dle jeho názoru zcela proti lidské přirozenosti. La Mothe Le Vayer došel

⁶ atomismus – filozofický směr, který chápe vesmír jako složený z dále nedělitelných částic, které se pohybují v prázdnu, představitelé – Demokritos, Lucretius, Epikuros

⁷ Pyrrhonismus – filozofický směr, který hlásal krajní skepsi

⁸ Panteismus – filozofický směr, založený na názoru, že vše co existuje, tvoří jeden celek božské povahy

⁹ Montaigne Michel (1533–1592)

¹⁰ Charron Pierre (1541–1603)

¹¹ La Mothe Le Vayer François de (1588–1672)

k závěru, že by nebylo možné zrušit veškerá náboženství, protože byla lidem užitečná a dokonce nezbytná, ale zdůraznil potřebu zachování kritického přístupu.

Tento kritický přístup vedl ke zpochybnění žalob a lidových rozsudků. Gabriel Naudé¹², královský lékař a později také Mazarinův knihovník, ve svém díle *Apologie pour tous les grands personnages qui ont été fausement soupçonnés de magie* z roku 1625 oponoval lehkověrným, vůči nimž měl výhrady kvůli rozhodnutím učiněným předem, a vůdčím osobnostem, které se stavěly nad ostatní a pro něž se rozum stal soudcem jevů, které mnohdy spočívaly ve víře. Naudé, následovník Vaniniho¹³ a Machiavela¹⁴, viděl v rozvoji náboženství snahu politiků řídit veřejné mínění.

V 18. století se objevil tajný rukopis *Traité des trois imposteurs*, jehož autorství je připisováno císaři Frédériku II z Hohenstaufenu, nebo také Vaninimu či jinému libertinu z konce 17. století. Dílo představuje Mojžíše, Ježíše Krista a Mohameda, zakladatele tří největších monoteistických náboženství, coby obratné podvodníky.

Pierre Gassendi¹⁵ se osvobodil od principů a tradiční filozofie, aby znovu objevil Epikura¹⁶ a opět přehodnotil fyzičnost a morálku. Jeho dílo psané latinsky bylo hluboce učené, a proto bylo čteno pouze v úzkém kruhu. Nicméně se vyznačuje odmítáním dogmat, vůlí hledat mimo dobytá území, která se objevila v dílech mnohem přístupnějších širší veřejnosti a také mnohem více čtených autorů Cyrana de Bergerac¹⁷ nebo Tristana L'Hermita¹⁸. Po smrti Cyrana vyšlo souborně jeho dílo *Histoire comique des États et Empires de la Lune* z roku 1657 a *États et Empires du Soleil* z roku 1662 pod názvem *L'Autre Monde*, v němž vzal svého čtenáře na fantastickou výpravu do hlubokého, nekonečného a nepředvídatelného vesmíru.

Dílo Tristana L'Hermita *Page disgracié* z roku 1642 bylo o putování stejně jako o bloudění nešikovného mladíka, který upadl v královu nemilost a musel opustit dvůr. Hrdina se stal vzorem moderního muže stíženého boží nepřízní, sirotkem vrženým do života a plně odhodlaným ochutnat zakázané ovoce.

¹² Naudé Gabriel (1600–1653)

¹³ Vanini Lucilio (1585–1619)

¹⁴ Machiavelli Niccolo (1469–1527)

¹⁵ Gassendi Pierre (1592–1655)

¹⁶ Epikuros – řecký filozof, zakladatel epikureismu, což byl filozofický směr, který si za nejvyšší hodnotu označil dobro a jehož životním cílem byla slast

¹⁷ Bergerac Cyrano de (1619–1655), viz kapitola 2.1.7.1

¹⁸ L'Hermit Tristan (1601–1655)

Všechny tyto fikce vyjadřovaly odklon od symetrie a jistot klasicismu, pochybnosti a nepokojení, ale také naději v době politických rozporů, mezi náboženskými válkami a frondou, mezi Koperníkem¹⁹ a Galileem²⁰.

Na přelomu 17. století Pierre Bayle²¹ učinil pokus o shromáždění veškeré vzdělanosti spojené s libertinstvím. V roce 1696 vydal dílo s názvem *Dictionnaire historique et critique*, kde byla veškerá historická tvrzení diskutována hravou formou. Články věnované slavným skandálními postavám doby mu umožnily představit libertinství. Vyznačil rozdíly mezi hříšnými vychloubači a bezbožnými mysliteli, tedy libertiny mravů a myslí. Aniž by byl sám ateista, zaznamenal existenci ctnostných ateistů a vymezil prostor pro svobodnou reflexi, nezávislou na náboženských příkazech, která se stala základem pro osvícenství v následujících desetiletích. Libertin myslí, který pohrdal vším lidovým, se stal filozofem v takové míře, aby antropologický pesimismus zanechal dostatek místa pro ospravedlnění člověka. Libertin se izoloval, aby se uchránil před předem danými rozhodnutími a pronásledováním. Filozof učinil výzvu vzdělání a pokroku. Bylo třeba rozšířit vzdělání a kritické myšlení pro zachování názoru, který bude protiváhou. Smrt Ludvíka XIV., který se stal na konci svého života náboženským fanatikem, a regentství vévody Orleánského, kterého nezatěžovaly ani předsudky ani náboženské starosti, zapříčinily změnu nálady. Libertinství se zdálo být na vzestupu, nicméně pojem v té době označoval spíše posedlost sváděním nebo umění v lásce, zatímco intelektuální svobodomyslnost se stala privilegiem osvícenství. Štěstí na zemi nahradilo blaženost po smrti, smyslový požitek již nebyl více odsuzován.

Marivaux²² konstatoval v časopise *Spectateur français* v roce 1723:

„Milenci již více neexistují, nyní jsou to pouze libertini, kteří se snaží chovat libertinsky. Ženám ještě říkáme: Miluji Vás, ale je to jen zdvořilý způsob jak jí říci: Toužím po Vás.“²³

Ať si již Crébillon mladší²⁴ vybral za prostředí svých děl kulisy současné či orientální, promlouval ke čtenáři v první osobě nebo ve formě dopisů, poskytl svému století názvosloví a typologii libertinství, což lze spatřit například v díle *Les Égarements du cœur et de l'esprit* z roku 1736. Převzal moralistní klasickou analýzu, aby prošel od rozporuplných pocitů

¹⁹ Koperník Mikuláš (1473–1543)

²⁰ Galilei Galileo (1564–1642)

²¹ Pierre Bayle (1647–1706)

²² Marivaux Pierre de (1688–1763)

²³ „Il n'y avait plus d'amants, ce n'était plus que libertins qui tâchaient de faire des libertines. On disait encore à une femme : *je vous aime*, mais c'était une manière polie de lui dire : *je vous désire*.“

²⁴ Crébillon Claude Prosper-Jolyot de (1707–1777)

k sebelásce a touze. Okamžiky a postupy svádění byly kodifikované. La Morlière²⁵ ve svém díle *Angola* z roku 1746 i Duclos²⁶ ve svém díle *Confessions du comte de **** z roku 1742 popsal stejně jako Crébillon mladší „dobrou společnost“, která navíc považovala za čest rozptýlit se při různých „příležitostech“ a rozplynout se v hýření. Na ženách zůstal jediný úkol, a to rozhodnout se, zda podstoupí utrpení plynoucí z lásky nebo hrubost plynoucí z libertinství.

V mondénním a aristokratickém kontextu byla sexuální realita všudypřítomná a vedla skrze náznaky a tajnosti. Příběhy kurtizán a hereček mnohem přímějším způsobem objasnily prostituci a obchod s potěšením lidského těla. *Margot la ravaudeuse* od Fougere de Monbron²⁷ z roku 1750 byla příkladem ženy z lidu, který se snaží prosadit svou svobodu a touhy ustoupením od tradičních předsudků.

Vyšší stupeň sexuální otevřenosti byl patrný ve dvou románech, které zaznamenaly nevídaný úspěch a stejnou měrou také způsobily nevídaný skandál 18. století, když se tajně rozšířily po celé Evropě. Jednalo se o anonymní příběh *Don Bougre, portier des chartreux* a *Thérèse philosophe* z roku 1748 – dílo připisované markýzi d'Argentovi²⁸. První z děl představovalo rámec nemorálního života, bakchanálií skrytých před zvědavými očima, ale svatokrádež nebyla jeho součástí. Zatímco v druhém díle se hlavní hrdinka Tereza učila myslet ve stejném okamžiku jako si tělesně užívat a odsoudila náboženskou mašinerii, která klamala své věřící a ochraňovala mocné. Erotické scény zde byly provázány filozofickými úvahami.

Diderot²⁹ vstoupil na scénu svým dílem *Le Neveu de Rameau*, popustil svého libertinského ducha v prostředí kurtizán a jejich klientů v královském paláci. Praktikoval dvojí druh psaní – veřejné a soukromé a zachoval libertinskou tradici v srdci osvícenství.

Zatímco literatura o svádění dle Crébillonova vzoru se dokonale projevila v Laclosových³⁰ *Nebezpečných známostech*³¹, spoluvina se proměnila na vzájemnou konkurenci mezi libertiny a vášeň byla připravena postavit se proti analytickému chladu. Navíc krize původního režimu urychlila rozklad estetičnosti v lásce.

²⁵ La Morlière Jacques Rochette (1719–1785)

²⁶ Duclos Charles Pinot (1704–1772)

²⁷ Fougere de Monbron Louis-Charles (1706–1760)

²⁸ Boyer d'Argens Jean-Baptiste (1703–1771) viz kapitola 3.1.3.4

²⁹ Diderot Denis (1713–1784)

³⁰ Laclos Choderlos de (1741–1803) viz kapitola 3.1.3.6

³¹ *Les Liaisons dangereuses* (1782)

V letech 1787 až 1790 Louvet³² sepsal příběhy mladého Faublase³³, který byl spíše sváděn nežli svůdce. Nerciat³⁴ představil skryté sexuální společnosti a utopie rozkoše ve svých dílech *Les Aphrodites* z roku 1793 a *Le Diable au corps* z roku 1803. Sade³⁵ pak přinesl na scénu potlačovanou tvář osvícenství, vnitřní temnotu člověka, násilí proti přírodě pro záměnu potěšení s utrpením a sexuální touhy s vražednými tendencemi.

17. století bylo v celé Evropě obdobím restaurace společenského i náboženského systému a stejně tak i tradičních morálních a náboženských hodnot. Avšak za tímto zvratem řádu existovala jistá duchovní skupina, která se svým stoletím nesouhlasila a která stavěla nejvýše nezávislost mysli. Tito lidé byli nazýváni „libertiny“. Slovo spadalo spíše do polemické jazykové oblasti, mělo vyjadřovat spíše hanlivé označení. A na druhou stranu vyvolávalo značné zmatení, neboť bylo používáno i pro nevázané mladé šlechtice, kteří se odmítali podříditi morálnímu pořádku, a stejně tak i pro jisté filozofy, jejichž filozofická svoboda se snoubila se strachem ze skandálů. Bylo třeba odlišit tyto dva druhy libertinství, určit každému přesné místo, které by zaujaly v křesťanské společnosti. Toho bylo dosaženo tím, že hnutí bylo zasazeno právě do Francie, kde bylo obzvláště silné a důležité, ale nesmělo se zapomenout ani na přínos hnutí v Itálii a Anglii.

Původně bylo libertinství vyhrazeno pro „nevázané duše, které odmítaly náboženskou víru“, a libertini 17. století tak mohli být považováni za přímé předchůdce „racionalistů“ a později filozofů doby osvícenství. Po smrti Ludvíka XIV. uvolnilo regentství pole epikureismu spíše praktickému nežli spekulativnímu. Nejednalo se o neúctu, která charakterizovala především různé chytráčky, ale o tendenci k nespoutanému hýření. Význam slova libertin se pohyboval v různých oblastech, aby nakonec zakotvil u vymezení celkové frivolnosti a svobodného chování.

Posléze se libertinství 18. století stalo vzorem, ke kterému se s nostalgií uchýlovali romantičtí snílci, dekadentní autoři i surrealisté. Jestliže Aragon³⁶ ve svém díle *Le libertinage* z roku 1924 nebo Roger Vailland³⁷ ve svém *Le Regard froid* hledali lekci libertinství, naše doba v nich odhalila postmoderní umění žít ve světě bez vzorů. Libertinství si zachovalo až do současnosti svou moc znepokojovat i své zdroje potěšení.

³² Louvet Jean-Baptiste, řečený Louvet de Couvray (1760–1797)

³³ *Les Amours du chevalier de Faublas* tří dílný román vydaný v letech 1787–1790

³⁴ Nerciat André-Robert Andréa de (1739–1800)

³⁵ Sade Donatien Alphonse François de (1740–1814)

³⁶ Aragon Louis (1897–1982)

³⁷ Vailland Roger (1907–1965)

2. 17. století

Při studiu a zpracování tématu libertinství a autorů 17. století jsem použila literaturu, jejímiž autory jsou: Didier Foucault³⁸, André Lagard a Laurent Michard³⁹, Jacques Prévost⁴⁰, Alexandra Dupouy⁴¹ a Antoine Adam⁴². Následující kapitoly jsou souhrnem myšlenek a názorů z děl výše uvedených autorů.

2.1 Libertini 17. století

Jak jsem již ve své práci několikrát zmínila, význam slova libertin se v průběhu staletí různě měnil, a proto jsem se rozhodla druhou část své práce uvést definicí libertinství platnou právě pro 17. století. Libertinství, které se jako odborný literární termín objevilo právě na počátku tohoto století, mělo od samého začátku dvojí význam, je potřeba si stanovit alespoň základní definici těchto dvou proudů.

- 1) *Označuje intelektuálně kritický postoj stoupence vůči náboženství, jeho základním principům, dogmatům, víře, kultům a kněžstvu.*
- 2) *Popisuje chování a zvyky založené na hledání rozkoše ve všech dostupných formách a zcela bez hranic; od běžných rozptýlení – jako jsou hry, alkoholické nápoje, dobré jídlo či tanec – až po erotické hrátky.*⁴³

V následujících kapitolách se budu věnovat jednotlivým etapám libertinského hnutí v průběhu 17. století.

³⁸ Foucault, D.: *Histoire du libertinage*. Perrin, 2007.

³⁹ Lagarde, A. et Michard, L.: *XVIIIe siècle*. Bordas, 1961.

⁴⁰ Prévost, J.: *Cyrano de Bergerac Oeuvres complètes*. Belin, 1957.

⁴¹ Dupouy, A.: *Anthologie de la fessée et de la flagellation*. La Musardine, 1998.

⁴² Adam, A.: *Littérature française*. Larousse, 1967.

Adam, A. : *Théophile de Viau et la libre pensée française en 1620*, Ženeva, Éditions Slatkine Reprints, 2000.

⁴³ „Il caractérise un positionnement intellectuel délibérément critique à l'égard de la religion, ses principes fondamentaux, ses dogmes, ses croyances, ses cultes ou son clergé.

Il désigne des comportements et des mœurs basés sur la recherche du plaisir, sous toutes ses formes et sans limites ; depuis les divertissements courants – ceux de jeu, de la boisson, de la table ou de la danse... – jusqu'aux raffinements érotiques.“ (vlastní překlad) Foucault, D.: *Histoire du libertinage des goliards au marquis de Sade*. Op. cit. s. 7.

2.1.1 Aristokratický ateismus

První projevy libertinského myšlení se objevily kolem roku 1620 ve velmi specifickém prostředí, kterým byla mladá aristokracie u dvora. Tito mladí libertini vyhledávali skandály, tropili si žerty z kazatelů, přímo bažili po nedodržování pravidel mládí a abstinence a prozpěvovali v kabaretech bezbožné a obscénní písničky. V této době byl jejich čelním představitelem Théophile de Viau⁴⁴. Když se hnutí začínalo rozvíjet v Paříži, dlel u dvora Gastona Orleánského, králova bratra, trávil čas s mladými buržoazními boháči až přibližně do roku 1650. Toto libertinství vždy mířilo za leskem. Jacques des Barreaux⁴⁵ kázal ateismus a „nakazil“, jak pravil Guy Patin⁴⁶, chudou mládež svým libertinstvím. Tito pánové z Marais, jak napsal Retz⁴⁷, „prožívali každý den až do takové krajnosti, která hraničila se skandálem“. Molièrův⁴⁸ *Don Juan* nebyl vytvořen jen tak z ničeho, ale právě na základě slov a gest tohoto typu libertina. Prostopášní ateisté nechyběli ani mezi mladou šlechtou, která obklopovala Ludvíka XIV. kolem roku 1665.

Tyto skutečnosti, které budily pozornost, však přesto neuspokojovaly ducha. To, co bychom rádi věděli s určitostí, bylo tajemství, jak se libertinství šířilo napříč různými společenskými vrstvami. V tomto směru byla bádání odkázána pouze na kusé indicie. Zachovaná korespondence z konce století podpořila názor, že ateismus je obecně rozšířen právě mezi aristokraty. Vévodkyně Orleánská pronesla roku 1699 velmi silné tvrzení, že víra ve Francii již zcela vyhasla, neboť již nebylo možné nalézt ani jediného mladého muže, který by nebyl ateistou.

Provokativní chování, jak již bylo zmíněno, se objevovalo již kolem roku 1620, ale mohla si ho dovolit právě a pouze vysoká šlechta. Dílo *Les Mémoires* kněze ze Saint-Étienne-du-Mont prokázalo existenci libertinů v dané době, kteří byli zároveň odbojní i velice diskrétní. Stejný fenomén se objevil i později. Autor díla *Speculum christianae religionis* z roku 1666 Paul Beurrier⁴⁹ popsal mnoho vzdělců, kteří se zdáli býti křesťany, ale byli ve skutečnosti politiky, kteří popírali zázraky nebo o nich pochybovali a přivedli náboženství na politickou scénu. Na konci století se vyčlenila jistá důležitá skupina vzdělců, pochopitelně tajně, aby se zařadili mezi zastánce takzvaného „moudrého deismu“.

⁴⁴ Viau Théophile de (1590–1626) viz kapitola 2.1.7.2

⁴⁵ Barreaux Jacques des (1599–1673)

⁴⁶ Patin Guy (1601–1672)

⁴⁷ Retz Franc (1673–1750)

⁴⁸ Molière (1622–1673)

⁴⁹ Beurrier Paul (1608–1696)

2.1.2 Libertinská mysl

Libertinství v této době bylo postaveno spíše na myšlenkových postojích, než na těch kolektivních, a v důsledku toho na společnosti. Byl to spíše způsob chování než systém, postoj založený na nepřístupnosti, tajemství nebo manifestu. Někteří zcela přirozeně měli tendenci k teoretické rovině a opírali se o intelektuální systém, který již existoval, a to o materialismus či deismus.

2.1.3 Materialismus

Co se libertinství 17. století týkalo, bylo možné rozlišit dva základní systémy. První kladl důraz na přírodu a druhý na rozum bez hranic, kterým byl Bůh. Kořeny těchto dvou systémů byly stejně odlišné jako tyto dva směry. Mimo jiné bylo potřeba si uvědomit, že v této době byla slova deista a ateista velmi často používána pro označení stejného.

Materialismus francouzských libertinů má kořeny již ve vzdálené antice u Demokrita a Epikura. Nicméně mnohem důležitější pro ně jsou italští renesanční filozofové. Aristotelovská škola, tak jak ji prezentovala škola padovská, lákala mnoho francouzských filozofů. Patřil k nim například mladý Gabriel Naudé, který během tří měsíců dokázal získat důvěru slavného Cesara Cremoniniho a dozvěděl se při soukromých hodinách, co skrýval aristotelismus, který Cremonini vyučoval ve svých kurzech. Stejně tak sem patřil také Pietro Pomponazzi⁵⁰, který vyučoval o „smrtnosti“ duše. V Paříži a později v Toulouse žil také Lucilio Vanini, bývalý Pomponazziho student, který pokračoval v mistrově averroismu⁵¹. Především však libertini znali Giordana Bruna⁵². Proti němu napsal Marin Mersenne⁵³ obsáhlé dílo *Impiété des déistes, athées et libertins de ce temps* z roku 1624, avšak tato snaha o vyvrácení Brunových myšlenek jen umožnila Francii více poznat italského filozofa.

Bylo poněkud obtížné nalézt pro tyto odlišné typy ateismu přesný systém, ale větev, která zasáhla Francii, chápala svět jako obrovské zvíře, živý organismus, kde se veškeré formy života snažily dosáhnout dokonalosti v nekonečném čase a prostoru. Slovo bůh mělo

⁵⁰ Pietro Pomponazzi (1462–1525)

⁵¹ Averroismus – filozofický směr, který obhajoval nadřazenost filozofie nad vírou, uznával věčnost světa namísto jeho stvoření a nutnost veškerého dění. Jednotlivý lidský rozum je podle averroismu součástí nadindividuálního rozumu, lidská duše není nesmrtelná.

⁵² Bruno Giordano (1548–1600)

⁵³ Mersenne Marin (1588–1648)

v tomto filozofickém kontextu jednoznačný význam, a to přírodu, nekonečně plodnou, a plně zahrnovalo i vesmír. Spiritualita a nesmrtelnost duše ztratily veškerý význam, neboť všechny bytosti přecházely z jedné formy do druhé v koloběhu bez konce.

Tato filozofie byla velmi pravděpodobně blízká Théophilovi de Viau v roce 1620. A zcela jistě ji přijal také Cyrano de Bergerac o třicet let později. Jeho autentický text *États de la Lune* o tom podal jasný důkaz. Cyrano však zdaleka nebyl jediným, kdo tíhnul k tomuto způsobu myšlení. Existoval obsáhlý rukopis o patnácti stech stranách nazvaný *Theophrastus redivivus* datovaný do roku 1659, který téma systematicky rozvinul. Základními myšlenkami byly: svět je věčný, nesmrtelnost je pouhá chiméra a člověk je stejné zvíře jako všechna ostatní. Potají bedlivě střežili volnomyšlenkáři vzpomínku na tuto filozofii a nazývali ji i nadále pravým jménem. V roce 1698 policejní oddíl objevil rukopis *La Croyance des matérialistes*. Tajný rostoucí vliv Spinozy⁵⁴ se ubíral stejným směrem. Historičtí filozofové měli právo tvrdit, že se jednalo o protimluv, nicméně důležité bylo, že se materialismus v posledních letech století rozvinul a byl převzat s amsterdamskou filozofií.

2.1.4 Deismus

Další libertini, a pravděpodobně mnohem početnější skupina než byla předchozí, nezpochybňovali boží existenci, ale byla pro ně nekonečnou moudrostí. Rozhodně však spatřovali zásadní rozdíl mezi tímto bohem a Bohem biblickým. Odkazovali se na antické spisovatele, především pak na Cicerův⁵⁵ spis *De natura deorum*. Tvrdili, že idea boha je člověku vrozená, že ji do něj vložila sama příroda. Mimo jiné objevili důkaz o pravidelném pohybu hvězd, jejich uspořádání a v neposlední řadě také odhalili lidskou anatomii. Jak však bylo možné smířit tyto objevy s ideou křesťanského Boha? Jak se již dříve tázal Celsus⁵⁶, jestliže byl svět stvořen nejvyšším bohem, jak by bylo možné ospravedlnit přítomnost zla? Jak by se mohl bůh kát, jak je tomu v Genesis kvůli nevděku a špatnosti bytostí? Proč by to dělal, když je sám stvořil? Stejně tak Porphyre⁵⁷, který poukázal, že část o pádu je v nesouladu s moudrostí a s nekonečnou boží dobrotou.

⁵⁴ Spinoza Baruch (1632–1677)

⁵⁵ Cicero (106 př.n.l.–43 př.n.l.)

⁵⁶ Celsus Aulus Cornelius (25 př.n.l.–50)

⁵⁷ Porphyre (234–305)

Existovala báseň *Quatrains du déiste*, datovaná do prvního dvacetiletí 17. století, která obsahovala všechny tyto základní myšlenky. Autor se striktně držel myšlenek antické moudrosti a její pravdivé koncepce nejvyšší bytosti, což bylo zcela v rozporu s padovskou školou. Stavěl tuto svou bytost jako protipól k bohu „pověřivých“. Deismus tedy prošel celým stoletím a našel vyjádření svých základních principů ve čtyřech dvaceti čtyřech verších. Tento deismus vytvořil základy pro náboženství opata Chaulieua⁵⁸ a stejně tak Fontenella⁵⁹. V Anglii byl přijat mnohými zástupci intelektuální elity jako například Herbertem z Cherbury⁶⁰, který se myšlenkám věnoval ve svém spisu *De veritate* z roku 1624, jehož šíření ale bylo možné až po reedici v roce 1633.

2.1.5 Kritické libertinství

Ať již byli libertini ateisty nebo deisty, byli požádáni o pozitivní kritiku náboženství. Měli za úkol prodiskutovat argumenty a náboženští spisovatelé jim měli odponovat.

Zázrak byl jedním ze základních kamenů křesťanské apologetiky⁶¹. Již Italové 16. století převzali závěry z Cicerových spisů *De divinatione* a *De natura deorum*. Pomponazzi se problematice věnoval ve svém díle *De incantationibus* a jeho argumentace pak byla modelem pro následující epochu. Jérôme Cardan⁶² představil své závěry v díle *De rerum varietate*. Italové stále trvali na přirozeném objasnění všech zázraků. Libertinská kritika se s oblibou zaměřovala hlavně na odhalování rozporů v Bibli. Otec François Garasse v páté knize svého díla *Doctrine curieuse des beaux esprits de ce temps* z roku 1628 odhalil šestnáct těchto rozporů, na které libertini upozornili, a rozhodl se proto libertiny zničit. Deisté odhalili ještě další rozpory. Upozornili na nepřesnosti v chronologii, které bylo možné vyčíst ze svatých textů. Vzhledem k tomu, že se přírodní vědy neustále rozvíjely, poukázaly na nepravděpodobnost některých úkazů jako celosvětová potopa či zastavení Slunce na rozkaz Jozua.

⁵⁸ Chaulieu Guillaume Amfrye de (1639–1720)

⁵⁹ Fontenelle Bernard Le Bouyer de (1657–1757)

⁶⁰ Herbert de Cherbury Edward (1583–1648)

⁶¹ Apologetika – je křesťanská teologická disciplína, která má za úkol nalézt rozumové důvody pro víru

⁶² Cardan Jérôme (1501–1576)

Tato náboženská kritika velmi rychle zaujala primární postavení mezi zájmy zmíněných libertinů. Mnohem méně důležitým se tak stalo dodržování materialistické či racionalistické filozofie. Libertini si dali za cíl zničit křesťanské argumenty. V této oblasti zastávali nejdůležitější roli dva muži. Byli jimi François de La Mothe Le Vayer a Gabriel Naudé. Svých rolí se zhostili skutečně se ctí, první od roku 1630 a druhý pak o deset let později. Rozsáhlá četba starověké literatury stejně jako tehdejších cestopisů jim umožnila poukázat na apologetické iluze. Nebylo pravdou, že všichni lidé věřili v Boha, důkazem opaku byla skutečnost, že víra v Boha není člověku vrozená. A také nebylo pravdou, že náboženství je základem morálky, neboť existuje mnoho ctnostných ateistů.

Tento objev, že duše je v podstatě kritická a nikoliv metafyzická, se jednoduše vysvětlil pozitivním rozvojem vědy v té době. Bylo zřejmé, že věda již více nemohla spoléhat na autority. Tento vytríbený smysl pro metodičnost našli libertini v Montaignových stejně jako v Baconových⁶³ esejích. Jejich vliv ve Francii byl nesmírný a jednoznačným důkazem pro to byla skutečnost, že nejodvážnější stránkou La Mothe Le Vayera byl jednoduše překlad stránky Bacona.

V Anglii mělo toto hnutí zvláště důležité postavení a angličtí historici hovoří o takzvaném kritickém „deismu“. Díla Johna Spencera od roku 1663, dále J. Marshama z roku 1672 a Thomase Hydea v roce 1700 provedly intervenci náboženských věd kritickou metodou. Závěry převzaté Johnem Lockem⁶⁴ a dílo Johna Tolanda⁶⁵ *Christianity not Mysterious* z roku 1696 odhalily rozšíření této nové vědy do světa filozofie.

Významnou osobností pro celou vědeckou Evropu 17. století byl Pierre Bayle, který ve svém díle *Dictionnaire historique et critique* z let 1695–1697 shrnul výsledky moderní kritiky a důkazy jejich přínosů. Jediné, co zbylo jeho odpůrcům, byla možnost mu vytýkat, že byl ateista a tajně také spinozista.

⁶³ Bacon Francis (1561–1626)

⁶⁴ Locke John (1632–1704)

⁶⁵ Tolande John (1670–1722)

2.1.6 Epikurejské libertinství

Libertinství bylo vždy především postojem samotářským, a proto bylo zcela přirozené, že jeho představitelé tíhli k epikureismu, který spočíval na kultuře jednotlivce. Představitelem tohoto typu libertinství byl například již dříve zmíněný Théophile de Viau, který přijal svůj filozofický postoj od Pierre Gassendiho. Dále do této skupiny patřili J. Des Barreaux nebo N. Vauquelin des Yveteaux⁶⁶, kteří oslavovali morálku, v níž byly odsouzeny falešné hodnoty a ambice, morálku, která podporovala harmonickou rovnováhu, moudrost a především ctnost a přátelství. Byl to právě tento jemný epikureismus, který bylo možné nalézt na konci století u Chaulieua a který inspiroval dílo de Saint-Évremonda⁶⁷. V této době nelze hledat u epikurejců požitkářský egoismus nebo hloupý optimismus. Nikdo nedokázal lépe pochopit tragičnost života a rozpory lidské povahy nežli Saint-Évremond. Ale místo aby se obrátil k víře jako Pascal⁶⁸, byl přesvědčen, že člověk musí sám sebe přijmout takového, jaký je, a to byla podle něj skutečná odvaha.

⁶⁶ Vauquelin des Yveteaux Nicolas (1567–1649)

⁶⁷ Saint-Évremond Charles de (asi 1614–1703)

⁶⁸ Pascal Blaise (1623–1662)

2.1.7 Vybraní autoři 17. století

V následující části se budu více věnovat dvěma konkrétním autorům, kteří se řadí mezi libertiny 17. století. Jsou jimi Cyrano de Bergerac a Théophile de Viau.

2.1.7.1 Cyrano de Bergerac

Hercule Savinien Cyrano de Bergerac se narodil v Paříži roku 1619 a zemřel roku 1655. Tento básník a volnomyšlenkář byl současníkem Boileaua a Molièra. Coby spisovatel proslul především svou komedií *Le Pédant joué* a dvoudílným románem *L'Autre Mondes*.

Pocházel z vážené pařížské rodiny, přesto nebyl spokojen se svým rodovým jménem a rozšířil je proto o aristokratický název rodinného statku Bergerac (ležel jižně od Versailles a původně patřil šlechtickému rodu téhož jména), za což pak rodina opakovaně platila pokuty.

Poté, co převážnou část svého dětství strávil v Saint-Forget, vystudoval gymnázium v Beauvais, jehož ředitel, Jean Grangier, se mu stal vzorem pro hlavní postavu hry *Le Pédant joué*. Tato hra později inspirovala Molièrovu hru Scapinova šibalství.

Finanční nesnáze Cyrana přiměly, aby se svým druhem z dětství Henry Le Bretem vstoupil do gardy gaskoňských kadetů, které velel Carbon de Castel-Jaloux. Cyranova statečnost byla příslovečná, nicméně u Arrasu utřil bodnou ránu do krku, která jeho vojenskou kariéru ukončila. Až do své smrti se pak věnoval psaní a studiu. Odvahu si však zjevně uchoval, neboť v roce 1641 se postavil stovce najatých pobudů u Neselské brány (dva zabil, sedm zranil, ostatní utekli). V tom samém roce začal opět se studiem v Lisieux a udržoval intimní vztah s Chapellem⁶⁹. Ten ho uvedl ke svému učiteli Pierru Gassendimu, který se pokoušel o smíření epikurejského atomismu s křesťanstvím, jehož byl je představitelem.

Cyrano byl také milencem spisovatele a hudebníka D'Assoucyho. Vztah trval do roku 1650, kdy se velmi ve zlém rozešli. Cyrano dokonce vyhrožoval D'Assoucyemu smrtí, a ten byl nucen opustit Paříž. Tato rozepře dala vzniknout sérii satirických textů.

⁶⁹ Lhuillier Claude-Emmanuel, dit Chapelle (1626–1686)

Dlouhou dobu odmítal podporu sponzorů, což mělo za následek, že žádné z jeho děl nevyšlo tiskem. Jeho hra *Le Pédant joué* byla pravděpodobně uvedena roku 1646. Až v roce 1653, kdy vstoupil do služeb vévody z Arpajonu, začal publikovat. Tragédie *Mort d'Agrippine* byla při uvedení v Burgundském divadle přerušena protesty diváků (některé repliky byly pokládány za bezbožné a herec Montfleury v ní odmítl hrát, za což se mu Cyrano později pomstil tím, že mu „zrušil“ představení) a od díla se distancoval i samotný vévoda.

V roce 1654 byl Cyrano zraněn spadlým trámem v domě svého ochránce. Nikdy nebylo prokázáno, zda se jednalo o náhodu nebo záměrný útok. Opuštěn vévodou z Arpajonu, našel útočiště v Sannois, kde nemocný Cyrano zemřel na syfilis.

Le Pédant joué je pěti aktovou komedií, jednou z prvních komedií v próze vůbec. Avšak použití prózy vyvolalo pohrdání kritiky i vědců. Znovu se komedie v próze objevila a tentokrát i prosadila se vznikem nového žánru absurdního dramatu.

Velmi banální zápletka odkazovala na klasické schéma odvozené z italského divadla: směšný stařík bránil páru mladých lidí naplnit jejich lásku, ale těm se podařilo ho ošálit s pomocí lstivého služebníka. Cyrano vnesl do této struktury typizované postavy až do extrému, někdy skutečně zvláštní ve svých intrikách, které se vyjadřovaly v dlouhých promluvách a každá svým vlastním jazykem odvozeným od svého charakteru: Granger – pedant; Chasteaufort – voják fanfarón, Gareau – rolník.

Původně se tvrdilo, že spoluautorem hry *Le Pédant joué* byl Molière, neboť dvě scény z této hry se objevily v Molièrově hře *Fourberies de Scapin* (Scapinova šibalství). Nicméně nakonec bylo konstatováno, že tato spolupráce byla velmi nepravděpodobná, neboť tyto dva autoři neměli příležitost se potkat.

Nejvýznamnějšími díly byly však nepochybně dva proto-romány z oblasti science-fiction *L'Autre Monde: L'Histoire comique des Estats et empires de la Lune* (1657) a nedokončený *L'Histoire comique des Estats et empires du Soleil*, které popsaly fiktivní cesty na Měsíc a Slunce. Cyrano své vesmírné cesty popsal velmi vynalézavými metodami, někdy dokonce s reálnými základy ve vědě. To bylo ostatně důkazem, že byl zastáncem filozofie materialismu. Hlavním cílem jeho science-fiction románů byla jemná kritika tradiční fyziky inspirované Aristotelem⁷⁰, zejména pak geocentrismu, antropocentrismu a rovněž sociálních nespravedlností 17. století. Jak vyplynulo z různých existujících rukopisů, verze

⁷⁰ Aristoteles (384–322 př.n.l.)

L'Autre Monde vydaná po smrti Cyrana byla, kvůli snaze vyhovět cenzuře, doslova znetvořena.

2.1.7.2 Théophile de Viau

Narodil se roku 1590 v Clairac a zemřel v roce 1626 v Paříži. Byl dramatik a nejčtenější básník 17. století, přesto však byl na dlouhou dobu zapomenut až do svého znovuobjevení Théophilem Gautier⁷¹. Ačkoliv byl po jistou dobu chráněncem Ludvíka XIII., žil v exilu, a byl dokonce i vězněn. Na základě obscénních básní, které napsal pro *Parnasse satyrique*, mu byly vyčítány jeho homosexuální zvyky a nenáboženské cítění. Teprve od 20. století byl však Théophile de Viau označen za libertinského autora.

Pocházel z protestantské rodiny a vystudoval na universitě v Leyde, kde udržoval poměr s Guezem de Balzacem⁷². V roce 1615 se usadil v Paříži, kde vedl bezstarostný život a postupem času se stal dvorním básníkem. V letech 1615–1616 se dostal do konfliktu se stranou, do které příslušel i jeho ochránce Ludvík XIII. a hlavně jeho oblíbený hrabě z Luynes. Po válce mu bylo odpuštěno a on opět zaujal své místo dvorního básníka. Dostal se do kontaktu s epikurejskými myšlenkami italského filozofa Giulio Cesare Vaniniho, který zpochybňoval nesmrtelnost duše, jeho konverze ke katolicismu mu však nikterak nezabránila, podle žalobců a literárních kritiků, zůstat libertinem duší i srdcem.

Roku 1619 byl vyhoštěn z Paříže, obžalován z bezvěrství a z pochybných mravů. Dnes se domníváme, že hlavní důvod žaloby byl vlastně politický a souvisel s konfliktem jeho ochránce vévody z Luynes s vévodou z Candale a s pamflety proti němu, na kterých se údajně podílel.

V roce 1620 po návštěvě Anglie se Théophile vrátil ke dvoru. Kvůli vydání sbírky prostopášných básní *Parnasse satyrique* v roce 1622 byl na doporučení jezuitů odsouzen k upálení zaživa před Notre-Dame de Paris v roce 1623. Trestu unikl, neboť se ukrýval. Byl zatčen až později, když se pokusil dostat do Nizozemí. Byl vězněn v Conciergerie po dobu téměř dvou let, během nichž se otec Garasse věnoval velmi podrobné analýze textů Théophilových básní, aby získal nové materiály pro jeho odsouzení k smrti prokázáním, že jeho dílo obsahuje narážky na sodomii.

⁷¹ Gautier Théophile (1811–1872) viz kapitola 4.1

⁷² Balzac Jean-Louis Guez de (1597–1654)

Nejméně padesát pět spisů bylo vydáno pro a proti Théophilovi k příležitosti této aféry, která rozhýbala intelektuály a spisovatele doby. Během toho času Théophil sepsal *Plainte de Théophile à son ami Tircis* vyčítající svému příteli (zřejmě Jacques Vallée des Barreaux, který ho evidentně opustil) jeho pramalý zájem pomoci mu v této záležitosti. Jeho trest byl nakonec změněn na doživotní exil. Théophile, oslaben svým pobytem ve vězení, strávil poslední měsíce svého života v Chantilly pod ochranou knížete z Montmorency.

Byl také autorem divadelních her, z nichž mu skutečný úspěch přinesla tragédie *Les Amours tragiques de Pyrame et Thisbé*, uvedená roku 1621.

Nepochybně zajímavý byl také Théophilův estetický manifest vložený na konec *Élégie à une dame*, kde se projevil velmi ambiciózně, nenuceně, libertinsky a moderně.

Jeho báseň *Un corbeau devant moi croasse*, kde popsal fantastickou scénu hromů, hadů a ohně, prokázala, že zůstal věrný citlivým obrazům barokní doby. Dvě z jeho básnických děl byly melancholické prosby směřované králi kvůli vazbě a vyhnanství. Toto vyjádření smutku bylo možné nalézt také v básni *Ode sur la Solitude*, která spojila klasické motivy elegie s námětem básníka uprostřed lesa. Théophile de Viau zůstal zapomenut po celou dobu klasicismu až do svého znovu objevení romantiky v 19. století, jmenovitě Théophilem Gautierem.

3. 18. století

V této části jsem čerpala informace z děl následujících autorů: Antoine Adam, Alexandre Dupouy, Didier Foucault, Jean Goldzink⁷³, Patrick Wald Lasowski⁷⁴, Gilbert Lely⁷⁵, Ludovic Michel⁷⁶, Michel Onfray⁷⁷, Raymond Trousson⁷⁸, Louvet de Couvray⁷⁹, Choderlos de Laclos⁸⁰. Opět se jedná o názorovou kompilaci vzešlou z dostupných pramenů.

3.1 Libertini 18. století

3.1.1 Nová typologie libertinství

V běžném jazyce 18. století odkazovalo slovo libertin k různým významům jako potěšení, sexualita, smyslnost, principům necudnosti a rozptýlení, ale i ke svobodě projevu atd. Libertin byl muž, který oplýval přízní žen, byl darebák i hýřil, prostopášník i dareba. Byl to Crébillon mladší, který jako první předložil přesnou definici, která přinesla libertinství věhlas. Podle něj byl libertin muž, který využíval lásku k dosažení milostného vítězství dle svých fantazií na úkor své partnerky. Byl to muž, který z nestálosti vytvořil princip a který hledal jen ukojení svých tužeb a uspokojení své marnivosti bez sebemenší citové angažovanosti. Byl mužem posedlým veřejným míněním, který hrál mondénní hry, jejichž pravidla považoval za slušná a užitečná. Jinak řečeno libertin věděl, že může uspět jedině, když se bude bez ustání přetvařovat. Libertin dle Crébillonova vzoru dovedl pokrytectví k dokonalosti. Jeho jediným zaměstnáním bylo vzbudit v ženě, kterou si vybral, slitování, svést ji a předvést svůj triumf společnosti.

⁷³ Goldzink, J.: *Le Vice en bas de soie*. José Corti, 2001.

⁷⁴ Wald Lasowski, P.: *Romanciers libertins du XVIIIe siècle*. Gallimard, 2000.

⁷⁵ Lely, G.: *Sade: Studie o jeho životě a díle*. Concordia: Praha, 1994.

⁷⁶ Michel, L.: *La Mort du Libertin*. Larousse, 1993.

⁷⁷ Onfray, M.: *Le désir d'être un volcan*. Bernard Grasset, 1996.

Onfray, M.: *Les vertus de la foudre*. Bernard Grasset, 1998.

⁷⁸ Trousson, R.: *Romans libetins du XVIIIe siècle*. Robert Laffont, 1993.

⁷⁹ Louvet de Couvray, J. B.: *Les Amours du chevalier de Faublas, tome second*. Garnier, 1919.

⁸⁰ Laclos, Ch. de: *Les liaisons dangereuses*. Flammarion, 1996.

Ve skutečnosti pro libertina se nic neodehrávalo tajně a nezůstávalo skryto v koutku srdce. Bez publika, svého svrchovaného soudce, by neexistoval, potřeboval mít neustále pocit, že je sledován na každém kroku, při sebemenším pohybu své tváře. Pokud nějakou náhodou unikl pozorovateli nějaký detail, libertin neváhal ho o něm spravit. Indiskrétnost byla absolutní hodnotou pro svůdce, který přesně věděl, co chce. Stejně tak to byla společnost, která vnutila libertinství své obřady a vymezila pole jeho působnosti. Byl to právě libertin, který prosazoval myšlenku, že být věrný by bylo doslova hanebné a že láska je „gotický přežitek“. Slušnost nebyla nic jiného než, co se mělo dělat, zbývalo pouze naučit se potřebnému způsobu chování skrze získané zkušenosti. Osvojit si potřebný kód v praxi, správná hesla, signály a nuance jazyka, k tomu všemu sloužila libertinská výchova.

Od Crébillona mladšího k Laclosovi přes všechny Crébillonovi následníky, kterých bylo skutečně velmi mnoho až do roku 1750, bylo stále potřeba dodržovat striktně všechna pravidla libertinství, umění strategie založené na rozsáhlé analýze mechanismů lásky a touhy. Nebylo však možné zaměňovat libertinskou literaturu 18. století s košilatými básněmi, prostopášnými a erotickými romány. Podle této nové typologie by nepatřili mezi libertiny ani Grécourt⁸¹, Restif⁸², či Nerciat. Ani pro Casanovu⁸³ se zde již více nenašlo místo, tento mistr svádění nikdy nesloužil lásce pro potvrzení své moci nad ženami. Jeho smyslnost, spontánnost a snaha být s každou ženou za dobře s jistým morálním pocitem a především nikdy neublížit. Jeho taktika spočívala především v improvizaci naslouchající při tom bezbřehému optimismu a nezměrnému pocitu štěstí. To bylo mimochodem vynikajícím příkladem nejednoznačné terminologie v této oblasti. Jestliže zůstaneme věrni běžnému významu pojmu libertinství 18. století až do současnosti, pak Casanova patřil do zcela odlišné skupiny nežli hrdinové francouzských libertinských románů. Dalo by se říci, že byli jakýmsi vzdálenými příbuznými.

⁸¹ Grécourt Jean-Baptiste Joseph Willart de (1684–1743)

⁸² Restif Nicolas Edme (1734–1806) viz kapitola 3.1.3.3

⁸³ Cassanova Giacomo (1725–1798)

3.1.2 Libertinský román

3.1.2.1 Postavy a situace

Místa, kde se s téměř železnou pravidelností objevuje románový libertin, jsou velmi přesně daná, bývají jimi salony, budoáry, venkovská sídla nebo ložnice. Kromě mistrů v šermu lásky, jakým byl např. Valmont, bylo možné rozdělit také ženy do čtyř kategorií. Do první skupiny patřily ženy bez skrupulí, které se dožadovaly stejných práv, kterých se dostávalo svůdcům, ty jsou však velmi vzácné a poprvé bylo možné takovou ženu najít v Laclosově románu *Nebezpečné známosti*, byla jí markýza de Merteuil. Další skupinu tvořily debutantky, které ještě věřily ve vášnivou a spalující lásku a které se velmi rychle zaškolovaly, například Cécile de Volanges. Další skupinu tvořily ženy bystré a rozumné, dostatečně zběhlé ve dvojsmyslech, aby věděly, co od nich okolní svět očekává a hrály podle toho svou roli. Poslední skupina je pak zastoupena ctnostnými hrdinkami odolnými vůči svodům, kořist, kterou nebylo snadné ulovit, která je však zcela hodna lovcovy pozornosti. Vzorem pro tuto skupinu byla kněžna de Clèves⁸⁴. Tyto hrdinky věřily, že byly dostatečně vyzbrojeny. Odolávaly útokům vlastními zbraněmi, jako byly obezřetnost, útek, doznání manželovi. Ale veškerá snaha udržet se v bezpečí byla marná, jejich pád byl nevyhnutelný, jako příklad opět uvádím postavu z Laclosova románu *madam de Tourvel*. Co se týkalo mužů, byla zde ještě další skupina. Sem patřili mladíci na prahu dospělosti, kteří bažili po možnosti učit se od mistrů jako například Crébillonův Meilcour v románu *Égarements du cœur et de l'esprit* z roku 1736.

Vzhledem k tomu, že jsem již představila tyto různé typy postav, vyskytující se v libertinských románech 18. století, můžeme se nyní zaměřit na rozlišení několika typických schémat, která jsou v příbězích použita. Románová situace zde vznikala ze zkušenosti, kterou si hlavní postava přála prožít, to co si přála předvést. To, co bylo pro hlavního hrdinu nejdůležitější, bylo prosadit svá práva v určitých situacích a splnit neuskutečnitelné. Již u Crébillona bylo svádění především vítězstvím inteligence. Cožpak by jinak bylo možné získat od ženy vše, aniž by jí muž řekl, že ji miluje, a znásobit svůj triumf tím, že by jí naopak tvrdil, že ji nemiluje? Jiný si dovolil žádat po své partnerce podvolení se takovému zacházení, které bychom v lásce považovali za nemožné. Další, který ji z počátku zahrnul luxusem, jí nakonec sdělil tak kruté vyznání, že ho nedokázala pochopit. Svádění žen tímto způsobem se objevilo ve všech významných románech daného žánru jako například *Lettres de la marquise*

⁸⁴ La Fayette Marie-Madeleine – *Princesse de Clèves* 1678

de M... au comte de R... Crébillona mladšího z roku 1734, *Confessions du comte de X...* Charlese Duclota z roku 1741, *Thémidore* Godarta d'Aucourta z roku 1745 a pochopitelně také *Nebezpečných známostech* Choderlose de Laclose. Citová výchova mladíka ve věku šestnácti či sedmnácti let starší ženou, řekněme třiceti či čtyřiceti letou, rozdělení srdce mezi lásku-vášeň a lásku-zalíbení, představení společenského vyvržení libertina, to vše byly základní situace, které obstarávaly románové zápletky.

3.1.2.2 Triumf analýzy

Ať byly rozdíly mezi libertinskými romanopisci 18. století jakékoliv, všichni měli jednu zásadu společnou, a tou byla psychologická analýza. Následovníci klasicismu v tom smyslu, že věřili v existenci obecné lidské povahy, která se formovala pozorováním a zkušenostmi. Tato věda o člověku byla platná pro všechny jednotlivé případy, se kterými jsme se mohli v té době setkat. Pro ty nemnohé, pro které zůstala inteligence důležitou a schopnou objevů, nebylo třeba dmout se pýchou nad získanými vědomostmi ze školních lavic, ale základem bylo studium energie, která nutila muže jednat tímto způsobem, přesně jako činila markýza de Merteuil. Odtud pramenila náklonnost Crébillona mladšího, Duclose či Laclose k pravidlům a lásce, kterou byli připraveni upravit a použít podle svých metod.

První odstavec psychologické doktríny libertinství obsahoval možnost uchopit a pozorovat lidskou mysl a motivy jejího chování. Neexistoval cit, který by se nezměnil v pocit, pocit, který by nebylo možné převést na fyzické gesto. Z toho vyplývalo, že libertin si byl natolik jistý sám sebou, že cítil silný pocit nadřazenosti nad ostatními. Muži se dělili do dvou kategorií. Na ty, kteří přemýšleli, a ty, kteří se nechali unášet proudem událostí mimovolně a v nevědomosti. Na ty, kteří věděli a uměli manipulovat, a ty, kteří byli nevědomí a jednali jako stádo. To byl důvod, proč každá libertinská akce byla aktem násilí vůči jiné osobě, aby si dokázal svou vlastní velikost ponížením druhého. Zároveň to byl však jistý druh askeze, který vedl libertina k absolutní kontrole svého vlastního psychologického života a eliminoval vše, co bylo neznámé a nedefinovatelné. Libertin dokázal najít pro vše, co ho v životě potkalo, to správné slovo, zatímco obyčejný smrtelník byl vždy schopen cítit něco k druhému člověku. Přesné vyjadřování bylo základní složkou programu skutečného svůdce, který se řídil myšlenkou, že jasné formulace mu umožnily vypořádat se i s nejmenšími denními maličkostmi.

Libertini odlišovali jednotlivé polohy problému, kterému čelili a který je přiváděl k základním součástem. Jejich základní tezí bylo, že duch nepodléhá zákonům srdce a že důvody, kterými se řídilo srdce, byly velmi odlišné od tělesných. Například Crébillon mladší odlišil s vysokou přesností nuance a úrovně touhy, aby je tak odlišil od něhy a lásky. Pojmy, kterými definovali libertini příležitost, okamžik, překvapení, rozmary, lásku na první pohled, dvojsmyslnosti srdce, to vše převzal Laclos ve svém vrcholném libertinském románu *Nebezpečné známosti*.

3.1.2.3 Vývoj a zánik žánru

Obecně se za zakladatele libertinského románu 18. století pokládal Crébillon mladší. Žánr zůstal velice oblíbeným až do roku 1740 a možná ještě o něco déle, ale již nastupovala nová generace spisovatelů, kteří měli vlastní model psaní pro získání svých čtenářů. Přestože se sentimentální proud neudržel ve francouzské literatuře nikdy dlouhodobě, právě od roku 1750 se však projevil nebyvalou měrou. Láska a ctnost byly čím dál tím více spojeny s ideou štěstí a strohý libertinský přístup začal pomalu, ale jistě upadat. Byl to Choderlos de Laclos, který ve svém románu *Nebezpečné známosti* zdůraznil zásadní přínos Crébillona mladšího vykreslením svých postav, situací, analytických metod, ale zároveň přidal nový rozměr, neboť příběhu přidal tragický nádech. Znat sám sebe a znát druhého člověk nebylo u Laclose cílem jako takovým. Nešlo mu již jen o prezentaci libertinského způsobu života, který spočíval v dokazování nadřazenosti a moci nad druhým člověkem až na úroveň oběti násilí a zla. Pro Valmonta a Merteuil se nejednalo jen o uspokojení touhy či sobecké sebelásky, ale šlo skutečně o degradaci druhé osoby až na úroveň otroka, o absolutní odepření autonomie svých obětí, o to zbavit je všech sil a štěstí. Důraz byl kladen právě na chování, neboť se došlo k závěru, že jednání utváří člověka. Člověk člověku se stal vlkem a najednou se jednalo vlastně o válku, válku dvou pohlaví, o prestiž spojenou s inteligencí a nakonec ambice stvořit skutečnost dle vlastních pravidel. Avšak výsostné postavení získala v Laclosově románu ctnostná žena, která se stala zprostředkovaně obětí markýzy de Merteuil, neboť Valmont, zcela zaslepený svým libertinstvím, nerozpoznal včas sílu skutečné lásky, kterou se chlubil ve své přirozenosti, aniž by ji dokázal pojmenovat, a sám sebe zničil.

Libertinský román dosáhl svého konce obdobným způsobem jako Valmont v Laclosově románu *Nebezpečné známosti*. Žánr byl natolik tlačěn až do úplného logického extrému, že se

zdiskreditoval před společností první třetiny 18. století. Pouze Laclos uspěl, dodal dostatečnou váhu vrtochům svých hrdinů a dovedl jejich krutost na nejvyšší možný stupeň. Po něm bylo již možné nalézt jen slabší libertinská díla.

3.1.3 Vybraní autoři 18. století

3.1.3.1 Claude-Prosper Jolyot de Crébillon

Crébillon mladší byl spisovatel a šansoniér. Narodil se roku 1707 v Paříži a ve stejném městě také o sedmdesát let později zemřel. Poté, co vystudoval rétoriku u jezuitů a život s epikurejci, vyšlo v roce 1730 jeho první dílo povídka *Le Sylphe*.

Crébillonovy orientální povídky, úvahy nad tehdejší francouzskou společností, sbírky korespondence, paměti psané v první osobě či dialozích a jeho romány, to vše se vyznačovalo hlubokou jednotou. Následovníci klasické analýzy, kteří aplikovali na umění srdce striktní a racionální metodu, a stejně tak i stoupenci nové senzuální filozofie, kteří uznávali za jediný zdroj poznání smyslové vnímání, ti všichni popsali lidskost jako podřízení se nestálosti touhy, požadavkům sobectví a jazykové obratnosti. *Kněžna de Clèves* byla důkazem vítězství rozumu nad láskou, Crébillonova tvorba znamenala vítězství lásky nad povinností, touhy nad láskou a mnohdy dokonce marností nad touhou.

Crébillonův román z roku 1736 *Les Égarements du cœur et de l'esprit ou Mémoires de M. de Meilcour* je příběhem muže, který vypráví o svém životě, konkrétně o svém uvedení do společnosti a odhalení pravidel mondénnosti. Jedna z hlavních postav románu, Versac, je předchůdcem Valmonta z Laclosových *Nebezpečných známostí*.

Děj celého díla se odehrává během dvou týdnů, kdy se z naivního prostáčka stane lstivý mladý muž. Diskrétní nabádání od ženy, která by mohla být jeho matkou, cynické rady od přítele Versaca, mistra v umění manipulace s druhými, Meilcoura brzy zbaví plachosti. Meilcour chová cudné city k mladé dívce a zároveň odhaluje tvrdou realitu, že láska není již nic jiného než druh obchodu, kde se upřednostňuje pohodlí před sympatiemi, zisk před potěšením a neřest před citem.

Crébillon zanechal svému století specifickou slovní zásobu, styl schopný postihnout drobné nuance a pocity srdce, někde na půli cesty mezi cynismem a moralismem. Podle něj neexistovala jiná morálka, nežli ta založená na znalosti vlastního těla, sexuality a srdce.

3.1.3.2 Jean-Baptiste Louvet de Couvray

Louvet de Couvray spisovatel a politik se narodil roku 1760 v Paříži a zemřel v roce 1797. Kvůli své nenávisti vůči staršímu bratru si nechával říkat Louvet de Couvray. Již v sedmnácti letech se dostal do politiky jako sekretář budoucího starosty Štrasburku, poté spolupracoval s knihkupcem, který se specializoval na poněkud hříšnou literaturu, a tak se Louvet rozhodl zkusit své štěstí v této oblasti.

V roce 1787 vydal *Une année de la vie du chevalier de Faublas*, v roce 1788 pak první pokračování *Six Semaines de la vie du chevalier de Faublas* a nakonec v roce 1790 i třetí díl románu *La Fin des amours du chevalier de Faublas*. Dílo mu vyneslo slušné jmění a určité postavení. Podle svého díla se zachoval i v reálném životě. Ženu jménem Lodoiška, kterou miloval od dětství, unesl jejímu otci a jemu navzdory se vzali a skryli v Nemours. Do Paříže se spolu vrátili až v roce 1789.

Zcela přirozeně se Louvet nadchnul pro revoluci a bojoval na straně jakobínů. V březnu 1792 uvedl svůj deník *La Sentinelle*, který podporovali vysoce postavení představitelé jakobínů, kteří tak zajistili dostatečně vysoký náklad a distribuci. Louvet byl skutečně velmi politicky angažovaný a uměl si najít správné vlivné přátele, nicméně kvůli nerozvážné diskuzi na něj byl v roce 1793 vydán zatykač.

Louvet se ukrýval více než rok. Lodoiška, které se povedlo v roce 1792 nechat se rozvést, aby přestala být pod dozorem, ho následovala, aby s ním mohla sdílet všechny nejistoty a strasti. Do Paříže se vrátili v roce 1794, Louvet pokračoval ve svém boji proti royalistům až do své smrti, která kvůli únavě a nemoci přišla brzy. Lodoiška se otráвила, aby ho mohla následovat, ale přežila a žila již jen pro jejich syna. Zemřela roku 1824.

Jeho největším úspěchem coby spisovatele byla románová trilogie *Faublas*, která mu zajistila nesmrtelnost. Smysl dialogu, neutuchající úsilí, které ho ubránilo milostným pletkám, potěšení ze psaní a vyprávění příběhu o potěšení, to vše ho učinilo hodného obdivu, stejně tak i jeho troufalost, která se projevila v jeho politické angažovanosti, ale která nikdy neohrozila jeho citlivost. Mezi autory 18. století, kteří prosazovali ve svých dílech erotické tendence, zaujal *Faublas* zcela jedinečné místo. Nikoliv pro svou amorální obhajobou potěšení na úkor nevinnosti, ale především pro záplavu něhy, která nebyla potěšením pošpiněna. Jediný Lodoiščin milý si neodepřel lásku jen kvůli svému mladému hrdinovi.

3.1.3.3 Nicolas Edme Restif de la Bretonne

Spisovatel Nicolas Edme Restif se narodil roku 1734 v Sacy v rodině rolníka a zemřel v roce 1806. V sedmnácti odešel do Auxerre, kde se vyučil typografem. O čtyři roky později se přesunul do Paříže, kde zůstal – s výjimkou častých návštěv Sacy – až do své smrti.

Jeho díla v sobě nesou nostalgii dětství na venkově a jeho smíšené pocity po příchodu do Paříže, jež pro něj byla hnízdem zvrhlosti, která útočila na vesnickou nevinnost, a zároveň ideální místo pro vášně. Vášně měl Restif hned dvě – ženy a psaní. Za svůj život měl více než stovku milenek a co se psaní týká, tak byl bezesporu grafomanem. Celkem napsal 194 svazků, které dohromady měly přes 10 000 stran. Jeho prvním dílům se nedostalo příliš velkého zájmu. Úspěch a slávu mu přinesl až román *Le Paysan perverti* z roku 1775, v roce 1778 vyšel další román *La Vie de mon père*, který Restifův úspěch potvrdil, a v roce 1784 pak ještě následoval román *La Paysanne pervertie*.

Restif sám o sobě mluví jako o prvním spisovateli, který pocházel z venkova. Z toho důvodu byla díla jako *La Vie de mon père*, *L'École des pères* z roku 1776 či *Le Paysan perverti* neocenitelnými dokumenty, neboť se jednalo o skutečný etnografický záznam o životě na venkově v 18. století. Restif v nich popsal přesnými termíny kulturní zvyky, obdělávání půdy, svatební zvyky, místní povídky a legendy, dialekt, zkrátka vytvořil dokonalý obraz života na venkově.

Každodenní kontakt s Paříží probouzel v Restifovi reformátora. Tato reformátorská tendence byla nedílnou součástí celého jeho díla. Byl vždy přesný, vášnivý, dokázal dojmout, když mluvil o rolnících, které tak dobře znal, kteří byli naivní a často velmi konzervativní. Ve chvílích, kdy byl stížen touhou reformovat, se bez rozmyslu vrhal na jakékoliv téma či problém: prostituce – *Le Pornographe*, kde navrhoval státní dozor, výchova mladých žen – *Les Gynographes*, kde se projevil více nežli konzervativně, dívky se podle jeho názoru neměly učit číst, ale šít a příst. A mohli bychom nalézt mnoho a mnoho dalších.

Všechny tyto tendence měly jedno společné: ignorovaly realitu a neustálý rozvoj průmyslu a strojírenství. Všechny jeho knihy obsahovaly stejný příběh, příběh jeho života. Ve svých dílech nezatajil jediný detail svých snů, ale ani obsesí. Jeho sexuální fetišismus, potrpěl si na malé nožky, jeho incestní tendence, lásky přes čtyři i pět generací, to vše se mísilo v jeho knihách a to bylo také důvodem, proč byl považován za libertina. Na půli cesty mezi

Sadem a Rousseauem, otevřel zcela novou oblast „divoké“ autobiografie, cestu, která by dříve nebo později byla požehnáním pro každého psychoanalytika.

Deista, ateista, moralizující libertin, městský rolník, posedlý sexem a ctností – Restif v sobě měl protimluvy celé své doby. Ale oproti svým současníkům měl přece jednu nespornou výhodu, skutečně totiž věřil všemu, co říkal – a to jak v oblasti práce, tak lásky.

3.1.3.4 Jean-Baptiste Boyer d'Argens

Tento spisovatel a filozof původem z Aix en Provence, deista a zároveň i představitel osvícenství, bojoval celý svůj život proti tmářství. Narodil se roku 1704 a zemřel roku 1771.

Kvůli zranění musel záhy opustit vojenskou službu a začal cestovat. Během svých diplomatických misí v severní Africe a Turecku poznal žida Fonseca, který se stal posléze jednou z postav jeho díla *Lettres juives* z roku 1736. Byl jedním z prvních spisovatelů, kteří psali o Dálném Východě a zároveň s úctou o židovském obyvatelstvu. Právě tato skutečnost ho odlišovala od jeho přítele Voltaira⁸⁵. Bylo to právě dílo *Lettres juives* vydané v letech 1738–1742, které Voltaira přivedlo k seznámení s d'Argentem. Mimo jiné velmi obdivoval Čínu a její filozofické směry. V tomto ohledu navázal na tradici La Mothe Le Vayera, se kterým společně považovali konfucionismus za skutečného nepřítele pověr. Svým významem se jeho dílo *Lettres chinoises* z roku 1739, které se výrazně lišilo od jiných soudobých exotických děl, zařadilo na úroveň Montesquieových *Perských listů*⁸⁶.

Snad neznámějším dílem spojovaným s d'Argentem je román *Tereza filozof čili pamětní spis k příběhu otce Dirraga a slečny Eradice*⁸⁷ vydaný roku 1748, který se inspiroval skutečnými událostmi z roku 1731. V této aféře, které způsobila skandál v celé tehdejší Francii, byl obžalován ctihodný jezuita Jean-Baptiste Girard ze zneužití sotva osmnáctileté dívky Catherine Cadière v Toulonu. Pro uskutečnění svých záměrů zneužil svého postavení dívčina zpovědníka.

⁸⁵ Voltaire François Marie Arouet (1694–1778)

⁸⁶ Montesquieu Charles Louis (1689–1755) – *Lettres persanes* – 1721

⁸⁷ *Thérèse philosophe Mémoires pour servir à l'histoire du père Dirrag et de mademoiselle Éradice*

Jako u většiny libertinských románů jsou zde ženské postavy mladší než mužské. Román je rozdělený do dvou částí. Hned v úvodu se dozvídáme, že dílo má být vlastně jakási Terezina zpověď jejímu dobrodinci hraběti, kterému překládá své filozofické názory.

*Jakže, vy vážně, pane, chcete, abych sepsala svůj příběh, přejete si, abych Vám vyložila ty tajuplné výjevy, jichž se zúčastnila slečna Eradice a ctihodný otec Dirrag, abych Vás zpravila o dobrodružství paní C*** s abbém T***, a po dívce, která nikdy nenapsala ani řádku, vyžadujete podrobné líčení, k němuž je ovšem zapotřebí určitého uspořádání látky?*

O kus dál pak Tereza rozjímá o původu lidských vášní.

Hloupí smrtelníci! Domníváte se, že máte sílu zadusit vášně, jimiž vás příroda obdarovala: jsou však dílem Božím. Chcete zadusit vášně, postavit proti nim hráz. Jak jste nerozvážní! Chtěli byste se snad stát druhým stvořitelem ještě mocnějším, než byl ten první? Což nikdy nepochopíte, že všechno je tak, jak má být, a že je to dobré, protože všechno je od Boha a nic není od vás, a že stvořit nějakou myšlenku je právě tak obtížné jako stvořit paži či oko?⁸⁸

Jednotlivá vyprávění příhod z jejího života, většinou se sexuálním někdy až pornografickým podtextem, jsou prokládána filozofickými úvahami na různá témata. Můžeme zde najít odkazy k hédonismu, materialismu a ateismu.

První část obsahuje vyprávění o Terezině dětství a dospívání a její zkušenost s již uvedenou aférou mezi otce Dirragem a slečnou Eradice, což jsou anagramy jmen skutečně zúčastněných osob uvedených výše.

Vypravěčka nás provádí svým životem, přiznává se, že se sexuálně uspokojovala již v sedmi letech. V jedenácti letech je poslána do kláštera, kde je její povaha výrazně potlačena pod hrozbou ztráty těla i duše. Jak se později ukázalo, mělo to na ni velmi zhoubný vliv.

Terezino přemítání o dvou vášních, mezi nimiž se zmitá: o lásce k Bohu a radostech těla

Ach, jaké zápasy, drahý hrabě, jsem musela svést, než jsem dovršila třiadvacet let, což byla doba, kterou jsem na přání matky musela strávit v tom proklatém klášteře. Bylo mi sotva šestnáct, když jsem upadla do stavu naprosté otupělosti, která byla plodem mého přemítání. Jasně jsem v sobě

⁸⁸ Boyer d'Argens J.-B., Laclos Ch.de, Vivant Denon D.: *Vášeň a rozum – Láska v době libertinů*. PROSTOR, 2008. překlad Petříček Miroslav a Pokorný Martin, str. 11–12

rozpoznala dvě vášně, jež bylo nemožné usmířit: na jedné straně jsem upřímně milovala Boha, celým svým srdcem jsem toužila sloužit mu tak, jak si podle poučení, jichž se mi dostalo, přeje, na straně druhé jsem pociťovala prudkou touhu, jejíž cíl jsem nedokázala uhádnout.⁸⁹

Po návratu z kláštera domů se stává důvěrníci Eradice a touží poznat otce Dirraga, o kterém jí její přítelkyně tolik vypráví. Tereza závidí Eradice její „štěstí“, že s ní otec Dirrag vede „důvěrné rozhovory“, a ze zlosti prohlašuje, že ničemu nevěří. Aby Eradice Terezu přesvědčila, navrhne jí, že se může při příští návštěvě otce Dirraga skrýt v komoře a být všemu přítomná. Tereza je tedy přítomna návštěvě „svatého muže“ u Eradice a dozvídá se, že ji kněz vlastně ostudně sexuálně zneužívá a ponižuje. I v samotném románu je nakonec tato aféra odhalena a popsána v jedné z dalších kapitol.

Bezprostředně po návštěvě u Eradice se Tereza poprvé od všech zákazů oddá slasti sebeukájení a svěří se své nové přítelkyni paní C***, se vším, čeho byla ten den svědkem. Paní C*** a abbé T*** se stávají jejími důvěrníky i přáteli a postupně zasvěcují Terezu do jistých sexuálních praktik, aniž by si jimi uškodila v očích budoucího manžela. Později, opět skrytá, se stane svědkem milostných hrátek paní C*** a pana T*** a připraví se o panenství.

V jedné z dalších kapitol se řeší náboženství:

Všechny proměny náboženství po Adamovi počínaje Mojžíšem přes Šalomouna a Ježíše až po církevní otce dokazují, že všechna tato náboženství jsou lidským dílem. Bůh se přece nemění! Je bez pohybu.

Bůh je všude. Avšak Písmo svaté praví, že Bůh hledal Adama v pozemském ráji: Adam, ubi es?, že Bůh se zde procházel a že vedl spor s ďáblem o Jóba.

Rozum mi říká, že Bůh není podroben žádné vášni. Avšak v Genezi v VI. kapitole Bůh říká, jak lituje, že stvořil člověka; praví se zde, že jeho hněv není bez následků. Bůh se v křesťanském náboženství zdá být tak slabý, že dokonce nedokáže ani člověka řídit podle své vůle: trestá ho záplavou, pak ohněm, ale člověk je pořád stejný; vysílá proroky, ale lidé se nemění; má pouze jednoho syna, posílá jej k lidem, ale lidé se nezmění. Jak směšný je potom Bůh křesťanského náboženství!⁹⁰

Život Terezy se znenadání mění, neboť se kvůli finančním problémům odstěhuje s matkou do Paříže, kde však její matka záhy nato umírá. V Paříži se Tereza seznámí s paní

⁸⁹ Boyer d'Argens J.-B., Laclos Ch.de, Vivant Denon D.: *Vášeň a rozum – Láska v době libertinů*. PROSTOR, 2008. překlad Petříček Miroslav a Pokorný Martin, str. 18

⁹⁰ Boyer d'Argens J.-B., Laclos Ch.de, Vivant Denon D.: *Vášeň a rozum – Láska v době libertinů*. PROSTOR, 2008. překlad Petříček Miroslav a Pokorný Martin, str. 79

Bois-Laurierovou, ale je stále stejně důvěřivá jako dítě, proto neprohlédne prvotní plány, které s ní kuplířka zamýšlí. Jen tak tak unikne znásilnění, ale zároveň získá novou přítelkyni v paní Bois-Laurierové a dozví se celý její příběh, který je druhou částí románu.

Po příbězích paní Bois-Laurierová se dějová osa opět vrací k Tereze, přesně do momentu, kde ji předtím opustila. Následující den po pokusu o znásilnění se Tereza v opeře seznámí se svým budoucím milencem, kterému píše celou tuto zpověď. Hrabě nabídne Tereze možnost odjet s ním na venkov jako jeho přítelkyně s možným příslibem stát se jeho milenkou, pokud o to bude stát. Tereza odjíždí s hrabětem na venkov, velice se sblíží i po fyzické stránce, ale Terezu stále jímá hrůza z pohlavního styku, proto ho neustále odkládá, i když si dopřávají jiných slastí. Opět je zde zařazeno několik kapitol s filozofováním nad různými tématy – jako například úvahy o tom, co je duch. Po několika měsících společného žití se hrabě s Terezou vsadí o její panenství. Umožní jí neomezený přístup do své knihovny galantní literatury a sbírky obrazů s erotickými výjevy, a pokud neodolá pokušení sebelásky po dobu čtrnácti dnů, vzdá se mu. Tereza sázku prohraje, stanou se s hrabětem milenci se vším všudy až na jediný detail, soulož vždy před vyvrcholením přeruší, aby nemohlo dojít k Terezinu těhotenství. Tento zvláštní detail jsem shledala zajímavým z toho důvodu, že zdůrazňuje libertinství onoho svazku – rozkoš ano, ale bez přílišné odpovědnosti či závazků.

3.1.3.5 Dominique Vivant Denon

Denon byl diplomat, spisovatel, grafik a správce, jenž se díky svým vlivným přátelům dokázal prosadit ve všech třech režimech, které zažil – byly jimi doba Ludvíka XV., revoluce i císařství. Narodil se roku 1747 v Chalon-sur-Saône ve šlechtické rodině a zemřel roku 1825. V roce 1769 přišel do Paříže a díky svým dobrým způsobům a přitažlivému zevnějšku se brzy dostal ke dvoru Ludvíka XV., který ho pověřil uspořádáním svých uměleckých sbírek. Posléze zahájil diplomatickou kariéru jako tajemník na francouzské ambasádě v Petrohradu. Při své diplomatické cestě do Švýcarska navštívil ve Ferney Voltaira a vytvořil jeho portrét, který se filozofovi údajně nelíbil. Jako diplomat pobýval Denon v různých evropských městech, kde kreslil, sbíral různé staré památky a studoval. Byl mimo jiné i svědkem výbuchu Vesuvu. Po svém návratu do Francie byl přijat jako rytec do Královské malířské akademie.

Po revoluci se zúčastnil Napoleonova tažení do Egypta a díky tomu vzniklo jeho nejvýznamnější dílo *Voyage dans la Basse et Haute-Égypte pendant les campagnes du général Bonaparte* z roku 1802. Pro libertinství je však zásadnější jeho povídka *Není zítřku*⁹¹, kterou Denon vydal v roce 1777 ve svém díle *Mélanges littéraires ou Journal des dames*.

Není zítřku je skutečně krátká libertinská povídka s jednoduchým příběhem. Mladý sotva dvacetiletý muž vypráví svůj milostný příběh, který netrval ani celý den. Na těchto několika stránkách se čtenář stává svědkem náhodného, ale o to více lákavého dovádění dvou milenců jediné noci, okouzlených spoluvinou, která je spojí proti jejímu manželovi a milenci, a také zmatených tímto zvláštním dobrodružstvím. Krása noci, ticho, svit měsíce – to vše hraje v této libertinské povídce svou roli, která spojuje cit pro přírodu, tajemství a zábavnou zápletku.

Kradmá setkání, absence citů, láska zredukovaná na pouhé potěšení těla, vědomé odmítnutí norem v milostném vztahu – svatba, věrnost, žárlivost a další, to vše jsou základní stavební prvky. Můžeme ještě přidat cynický odstup a ironii. Navíc použití obvyklých míst pro tento žánr (opera, pavilon, tajná místnost), prostředí jasně aristokratické.

Děj začíná večer v opeře, kde se setká hlavní hrdina s paní de T***, důvěrnicí jeho milenky. Ta se znenadání rozhoduje změnit své plány na večer a žádá mladíka, aby s ní odjel. Po cestě kočárem ho škádlí a nechává hádat, kam jedou. Dozvídá se, že cílem cesty je venkovské sídlo paní de T***, kde se má setkat s manželem, se kterým jsou již půl roku odloučení a měsíc si dopisují kvůli usmíření. Mladík je překvapený a snaží se zjistit, jaká je jeho role v této zvláštní situaci. Po příjezdu je představen manželovi, při společné večeři dochází k několika trapným situacím, kde je zřejmé, že oba manželé jsou si již zcela cizí.

Snažil se povzbuzovat své vyhasínající smysly obrazy plnými rozkoše. Nevěděl jsem, co říci, a tak jsem vše obdivoval. Bohyně se ujala úlohy hostitelky a přijímala poklony.

„To, co zde vidíte, ještě nic není; měl byste vidět pokoje domácího pána.“

„Má drahá, nechal jsem je před pěti lety vyklidit.“

„Ach tak!“ řekla.

Při večeři chce choti nabídnout plátek telecího, ten však odvěti:

⁹¹ *Point de lendemain*

„Celá tři léta žiji už jen z mléka.“

„Ach tak,“ odpoví znovu.

Zkuste si představit, jak se asi baví tři rozpačití lidé, které svedla dohromady náhoda!

Večere končí. Měl jsem za to, že všichni půjdou brzy spát; nemýlil jsem se, jen pokud jde o domácího pána. Sotva jsme vstoupili do salonu, praví: „Jsem vám, má drahá, velmi povděčný, že jste byla tak prozíravá a přivedla s sebou hosta. Usoudila jste patrně, že pro dnešní večer nebudu příliš dobrým společníkem, a tento váš úsudek je správný, a proto se vzdám.“

Potom se obrátil ke mně a s nádechem ironie dodal: „Zajisté prominete a snažně mne omluvte i u mé choti.“ S těmito slovy nás opustil.⁹²

Po večeri jde mladík s paní de T*** na procházku zámeckou zahradou, konverzují a navzájem se ujišťují, že mezi nimi nemá k ničemu dojít, což je jen další hra, kterou spolu hrají. Při návratu k zámku se paní de T*** začne vyptávat na mladíkovu milenkou, svou přítelkyni, aby mu nakonec sdělila, že si ho jeho milenkou nezaslouží.

*Ach, jakou moc nad vámi má obratná žena! A jak je šťastná, když v této hře rozbouří city všech, a sama přitom zůstane chladná.“ Po této poslední větě paní de T*** významně povzdechla.*

*Předvedla mistrovský kousek. Cítil jsem, jak mi z očí sklouzla páska, ale neuvědomil jsem si, že už mám novou. Zdálo se mi, že moje milenkou je ta největší falešnice, a měl jsem dojem, že naslouchám citlivé bytosti. Také jsem povzdechl, aniž bylo jasné komu je tento vzdech určen a zda se zrodil z lítosti či naděje. Paní de T*** očividně mrzelo, že mne zarmoutila a že se ve svém líčení, o němž se mohlo pochybovat, poněvadž jeho původcem byla žena, nechala tak unést.*

Z toho, co jsem slyšel, jsem vlastně nechápal nic.⁹³

Znovu se vydávají na procházku a dojdou až k pavilonu, kde se ocitli ve vzájemném objetí pod kouzlem okamžiku – cítí se jako zamilovaní a rozjímají o svých pocitech. Po chvíli se vracejí do zámku a vedou lehkou konverzaci. Když znovu přicházejí k zámku, paní de T*** probudí v mladíkovi zvědavost zmínkou o zvláštním tajném místě. Slíbí jí tedy, že se bude chovat přesně, jak řekne, jen když mu místo ukáže. Ona ho dovede do tajné komnaty vedle svých pokojů.

⁹² Boyer d'Argens J.-B., Laclos Ch.de, Vivant Denon D.: *Vášeň a rozum – Láska v době libertinů*. PROSTOR, 2008. překlad Petříček Miroslav a Pokorný Martin, str. 208

⁹³ Boyer d'Argens J.-B., Laclos Ch.de, Vivant Denon D.: *Vášeň a rozum – Láska v době libertinů*. PROSTOR, 2008. překlad Petříček Miroslav a Pokorný Martin, str. 213

*Připomínalo to cosi jako zasvěcení. Paní de T*** mne protáhla úzkou temnou chodbou držíc mne přitom za ruku. Srdce se mi rozbušilo jako adeptovi, jenž musí projít zkouškou, než je zasvěcen do velkého mysteria... „Ale co vaše hraběnka,“ zeptala se mne a zastavila se. Chtěl jsem odpovědět; otevřely se dveře: údiv mi už nedovolil odpovědět.⁹⁴*

Stráví v tajemné komnatě zařízené jako háj nějaký čas, rozjímají o lásce, která je okouzlena, když přichází důvěrnice a upozorňuje je, že musí odejít, neboť svítá. Kouzlo okamžiku pomíjí. Při návratu do svého pokoje se mladík setkává s markýzem, milencem paní de T***, je velice překvapený, když se dozvídá, že markýz o všem věděl a považoval za zábavné nechat svou milou provést tento žert manželovi. Nicméně se domnívá, že po večeři se paní de T*** rozloučila jak s manželem, tak s mladíkem. Tajemství noci však zůstává skryto. Oba muži se jdou pozdravit s manželem a markýz se báječně baví nad komičností celé situace. Při závěrečném setkání se paní de T*** pohledem ujišťuje, že je jejich tajemství v bezpečí, a loučí se s mladíkem.

*Chvilí jsem se bavil tímto výjevem, ale poté jsem vycítil, že přišel okamžik, kdy bych se měl vzdát. Obrátil jsem se a paní de T*** mne následovala, předstírajíc, že mne chce ještě o něco požádat.*

„Sbohem, příteli; vděčím vám za tolik příjemných chvil; platím vám za ně krásným snem. V tuto chvíli vás již vaše láska volá nazpět; ta, které patří, je jí hodna. Jestliže jsem ji oloupila o pár chvil opojení, vracím vás teď k ní, k té, která je něžnější, jemnější a rozumnější. Ještě jednou sbohem. Jste okouzlující... A nedopusťte, aby se na mne hraběnka nahněvala.“

Stiskla mi ruku a odešla. Nastoupil jsem do připraveného kočáru. Usilovně jsem se snažil nalézt nějaké mravní naučení z tohoto dobrodružství, ale... nebylo tu nic, na co bych přišel.⁹⁵

Přestože mladík žádné mravní poučení nenalezl, lze toto dílo považovat v jistém slova smyslu za výchovné. Popis kabinetu, důraz na tajemství, teatrálnost, preciozita, rokokový styl použitý při vybavení kabinetu, to vše má být karikaturou obdobných míst z libertinských románů. Místnost plná zrcadel má připomenout, že vše, co se zde odehrává, je jen iluze. Je zde patrná také snaha připomenout čtenáři, že skutečné libertinství si umí tropit žerty samo ze sebe a že se týká spíše mysli a těla nežli dekorací a obrazů. Na konci jsme tedy téměř

⁹⁴ Boyer d'Argens J.-B., Laclos Ch.de, Vivant Denon D.: *Vášeň a rozum – Láska v době libertinů*. PROSTOR, 2008. překlad Petříček Miroslav a Pokorný Martin, str. 220

⁹⁵ Boyer d'Argens J.-B., Laclos Ch.de, Vivant Denon D.: *Vášeň a rozum – Láska v době libertinů*. PROSTOR, 2008. překlad Petříček Miroslav a Pokorný Martin, str. 220

v pokušení myslet si, že to všechno byl skutečně jen „sen“ a hrdina z něj vyšel křehčí a jemnější.

3.1.3.6 Choderlos de Laclos

Spisovatel a generál Choderlos de Laclos, vlastním jménem Pierre Ambroise François Choderlos de Laclos, se narodil roku 1741 v Amiensu a zemřel roku 1803 při obléhání Tarentu. Díky své vojenské kariéře se dostal do mnoha zemí a měl příležitost poznat lidi z různých společenských vrstev. Kolem roku 1782 se seznámil se svou budoucí manželkou Marie-Soulange Duperré a ve stejném roce, kdy se oženil, začal pracovat na své vlastně jediné knize *Nebezpečných známostech*. V roce 1783 sepsal také akademickou rozpravu *O ženách a jejich výchově*⁹⁶.

Nejdříve se budu zabývat jeho esejí *O ženách a jejich výchově*. Autor nás ve dvanácti kapitolách seznamuje se svými názory na výchovu žen, pokud možno co nejvíce v přirozeném a ideálně přírodním prostředí, které je dle jeho názoru mnohem zdravější. První kapitola nám objasňuje účel celého pojednání, kterým je umožnit čtenáři posoudit, zda ženy kvůli zavedeným společenským zvyklostem, které je odvádí od přirozených povinností, získaly či prodělaly.

V dalších šesti kapitolách pak autor hovoří o „ženách vprostřed přírody“ a jednotlivých fázích jejich života: dětství, dospívání, dospělosti, stáří a smrti.

Žena vprostřed přírody je – stejně jako muž – svobodné stvoření plné sil: svobodné, neboť může uplatňovat všechny své schopnosti, a plné sil, neboť její schopnosti odpovídají jejím potřebám. Je takové stvoření šťastné? To nepochybně ano, a pokud se nám v našich představách jeho štěstí jeví jako paradox, podrobnější úvaha okamžitě ukáže, že je to štěstí skutečné.

*Lidé chtěli všechno zdokonalit, a přitom jen všechno zkazili: navěsili na sebe řetězy, a pak začali naříkat, že je drtí jejich tíha; nerozumně a nespravedlivě opustili přírodu, která jim skýtala štěstí, a pak ji pomluvili a obvinili, že jim údajně způsobuje bolesti, které si uštědřili sami.*⁹⁷

⁹⁶ *L'Éducation des femmes*

⁹⁷ Boyer d'Argens J.-B., Laclos Ch.de, Vivant Denon D.: *Vášeň a rozum – Láska v době libertinů*. PROSTOR, 2008. překlad Petříček Miroslav a Pokorný Martin, str. 150

Osmá kapitola je jakýmsi shrnutím dosavadního výkladu a zamyšlením se nad ním.

Sledovali jsme ženu vprostřed přírody v různých životních obdobích a viděli toto: Po porodu je předmětem nejněžnější mateřské péče a přijímá od matky pomoc, kterou při své slabosti potřebuje. Ještě jako dítě, ale již silnější, je – jak jsme viděli – osvobozena od donucování, kterému jsou podrobeny její protějšky ve společnosti, vyrůstá svobodně a rozvíjí své síly před zraky přírody. Sledovali jsme změny, které v ní vyvolalo dospívání. Viděli jsme zrod jejích prvních tužeb, po nichž následovala rozkoš, rozkoš právě tak čistá jako živá a bez jedovaté příměsi útrap, které k rozkoši vždy připojují naše zvyklosti a instituce. Když vstoupila do dospělosti a její dny se nyní dělily mezi libé starosti lásky a libé starosti mateřství, snažili jsme se objevit všechny její přednosti a zjistili jsme, že jí nechybí žádná z těch, po nichž lze smysluplně toužit. Ve stáří – jak jsme viděli – je vystavena pouze těm chorobám, které jsou se stářím neodlučně spjaty, a rovným dílem se vyhýbá bolestem těla i mukám ducha. A konečně jsme viděli, jak šťastný život ukončuje poklidná smrt.⁹⁸

V deváté kapitole se autor zabývá rozvahou nad důvody, které nás odvádí od „přirozeného stavu“. V desáté kapitole rozebírá první účinky společnosti na svobodnou bytost. Následující kapitola je o kráse a jejím individuálním vnímání každým z nás a poslední dvanáctá pojednává o zkrášlování.

Známe dva druhy zkrášlování. Jeden představuje udržování těla ve stavu té dokonalosti, jaké je schopno, druhý spočívá v co nejvýhodnějším využití oděvů anebo ozdob, vynucených a posvěcených nutností, rozmarem anebo rozumem. Zkrášlování je sice vystaveno ještě rozmanitějším proměnám než krása, jejímž je takřikajíc doplňkem, nicméně vykazuje jistá všeobecná pravidla, která vyhovují všem národům a uzpůsobí se každému typu oděvu. Zkrášlování nespočívá jen v umění využít darů přírody, ale také v umění propůjčit jim čarovné půvaby představitivosti. Uvažováno z tohoto hlediska podněcuje smyslnost a máme za to, že je důstojným tématem i pro filozofy, neboť přispívá k lidským slastem, a takto slouží lidskému štěstí.⁹⁹

Celá uvedená esej byla autorovou snahou o poctu všem ženám a zároveň vyzváním, aby zůstaly co nejvíce přirozené.

Z hlediska libertinství je však mnohem důležitější Laclosův román *Nebezpečné známosti*, na který jsem odkazovala již dříve ve své práci. Kompletní podtitul románu je *Dopisy sebrané v jisté společnosti a vydané pro poučení jiných panen Ch... de L...*

⁹⁸ Boyer d'Argens J.-B., Laclos Ch.de, Vivant Denon D.: *Vášeň a rozum – Láska v době libertinů*. PROSTOR, 2008. překlad Petříček Miroslav a Pokorný Martin, str. 167

⁹⁹ Boyer d'Argens J.-B., Laclos Ch.de, Vivant Denon D.: *Vášeň a rozum – Láska v době libertinů*. PROSTOR, 2008. překlad Petříček Miroslav a Pokorný Martin, str. 196

a objasňuje, že se jedná o román v dopisech. Původní vydání bylo ilustrováno Richardsonem a Rousseauem a román se stal dominantou osvícenské Evropy. Epigraf „*Viděl jsem mravy své doby, a proto jsem vydal tyto dopisy.*“ je vypůjčený z předmluvy k dílu Rousseaua¹⁰⁰ *La Nouvelle Héloïse* z roku 1761.

Právě ve stopách Jeana-Jacquesa Rousseaua přebírá Laclos kritiku zvrácené morálky vysoké dvorské šlechty, pro kterou se náboženská morálka stala konformní a formální a která si otevřeně tropí žerty z lásky a instituce manželství. „*Nebezpečné známosti*“ zde popisují všechna rizika, která ohrožují dospívající mládež, a neopatrné dopisy, které se dostaly do rukou svůdce, se stávají zbraní proti jejich autorům. Celý text je uspořádaný jako pekelný stroj, který se na konci jeví jako lichotivý portrét způsobů svádění. *Nebezpečné známosti* mohou být chápány jako obhajoba mistrovství v přetvářce a lhaní, jímž se vyznačuje libertinství, které napodobuje řeč lásky a které má snahu zcela ovládat druhé. Autor i čtenář tak riskují, že se stanou spoluviníky. V jistém slova smyslu by se *Nebezpečné známosti* daly chápat jako protiklad *La Nouvelle Héloïse*.

Děj románu začíná dopisem Cécile Volangesové, která opouští klášter, aby byla provdána za hraběte Gercourta, své přítelkyni Sofii Carnayové. Vypráví jí o svých milostných dobrodružstvích, neboť se zamilovala do svého učitele hudby Dancenyho. Markýza de Merteuil má v úmyslu se hraběti De Gercourt pomstít, neboť jí byl kdysi nevěrný, a přesvědčí svého přítele libertina, vikonta Valmonta, aby svedl nevinou Cécile a zbavil ji panenství, a hraběte de Gercourt, jejího nastávajícího, tak zcela znemožnil.

A nemám snad já, vy netvore, daleko pádnější důvod, proč si na něho stěžovat? Dovedu se však ovládnout a naděje na pomstu mi uklidňuje duši.

Stokrát nás oba znudilo, jakou důležitost přikládá Gercourt tomu, koho dostane za ženu, i jak je pošetile domýšlivý, že se mu podaří vyhnout se nevyhnutelnému osudu. Znáte jeho směšné zaujetí pro klášterní výchovu a jeho ještě směšnější předsudek, že jsou blondýny zdrženlivé. Přesto, že má malá Volangesová šedesát tisíc liber renty, vsadila bych se, že by k tomu sňatku nikdy nedošlo, kdyby byla bruneta nebo kdyby nebyla bývala v klášteře. Dobrá, dokažme mu tedy, že je hlupák; jednoho dne se jím bezpochyby stane. To mi nikterak nevadí; bylo by však zábavné, kdyby tím začal své manželství. Jak bychom se nazítrí na svatbě bavili, až bychom slyšeli, jak se chvástá! Neboť on se bude chvástat! A když ta holčička už jednou dostane Vaši školu, museli bychom mít nevídanou smůlu, aby si o Gercourtovi, jako o tolika jiných, nezačala povídat celá Paříž.

¹⁰⁰ Rousseau Jean-Jacques (1712–1778)

Hrdinka tohoto nového románu si ostatně zaslouží veškerou Vaši péči; je vskutku hezká. Je jí teprve patnáct, zkrátka opravdové růžové poupátko. Po pravdě řečeno je tak neohrabaná, že se to tak nevidí, a není v ní pranic strojeného; to vám mužům ostatně nevadí. Co víc, má v očích jistou mnohoslibnou unylost; připočtete, že jsem to já, kdo Vám ji doporučuje: už Vám zbývá jen mi poděkovat a uposlechnout.¹⁰¹

Avšak Valmont je v té době zaujat zcela jinou ženou, ctnostnou zdánlivě nedostupnou, prezidentovou Tourvelovou. V několika následujících dopisech si markýza s vikomtem navzájem vysvětlují, proč jsou jejich cíle nedůstojné. Markýza znevažuje případné vítězství nad zbožnou manželkou právě proto, že porazit manžela je dle jejího názoru vlastně snadné, a stejně tak Valmont odmítá vyhovět markýzině přání svést mladinkou Cécile, neboť mu to připadá příliš snadné a pod jeho úroveň lovce a dobyvatele žen.

Mezitím se Cécile seznámí s rytířem Dancenym, který je jejím novým učitelem hudby. Markýza se ráda ujímá role Céciliny důvěrnice a přechoťně jí radí, jak si počínat na neznámém poli, na poli lásky. Zároveň však spřádá svůj plán, kde nově figuruje i rytíř Dancený, kterého chce získat jako svého milence. Pomsta hraběti Gercourtovi však nezůstává zcela stranou. Valmont se mezitím získáváním prezidentové Tourvelové poněkud nudí a ve své korespondenci s markýzou se jí dvoří a doufá ve společné milostné dobrodružství, avšak markýza je plně zaměřena na svou pomstu a vikomta provokuje.

To neznamená, že odmítám navždy; jestli však trvám na odkladu, vím, proč to dělám. Možná že bych z toho učinila věc své marnivosti, a když se člověk jednou vloží do hry, neví, kdy má přestat. Stala bych se ženou, která Vás má znovu spoutat, která má způsobit, že zapomenete na svou prezidentovou; jaký by to byl skandál, kdyby se mně, nehodné, podařilo zošklivit Vám ctnost! Abych se vyhnula tomuto nebezpečí, kladu Vám následující podmínky.

Jakmile dostanete svou krásnou panbičkářku a budete s to mi o tom předložit nějaký důkaz, můžete okamžitě přijít a budu Vaše. Je Vám však zajisté známo, že v každé důležité záležitosti platí pouze písemné důkazy. Ve smyslu této dohody Vám budu odměnou a nikoli útěchou, kteréžto pomýšlení se mi víc zamlouvá; Váš úspěch naopak získá na pikantnosti, neboť se vlastně stane prostředkem k nevěře. Nuže přijďte, přijďte co nejdříve a přineste mi zástavu svého triumfu: budete se podobat našim udatným rytířům, kteří skládali skvělé plody svého vítězství k nohám dámy. Jsem vážně

¹⁰¹ Laclos, Ch. de.: *Nebezpečné známosti*. Academia, 1999. překlad Steinová D., str. 18

zvědavá, co může asi napsat upejpalka po takové chvíli a jakým závojem zahalí svůj čin, když sama odložila závoj poslední.¹⁰²

Druhá část románu začíná dopisem markýzi de Merteuil vikomtovi, kde mu vytýká, že jí zanedbává a spolu s tím mu také připomíná jejich malou sázku a nařizuje vikomtovi stát se Danceného přítelem a vést jeho kroky v milostném vztahu k Cécile. V této části se také markýze podaří dostat obě budoucí kořisti vikomta Valmonta, tedy paní de Tourvel i Cécile, pod jednu střechu, a to na zámek paní de Rosemonde. Paní de Tourvel tam prodlévá již delší dobu, ale markýza prozradí Cécilině matce tajemství její dcery, že je zamilovaná do rytíře Danceného, aniž by sama byla kompromitována v roli Céciliny důvěrnice, a paní Volangesová se okamžitě rozhodne poslat dceru mimo město, aby ji mohla dobře chránit. Rozbíhají se tedy další nitky intrikářství.

Třetí část románu je uvedena dopisem Cécile vikomtovi Valmontovi, který ji pod záminkou zařízení setkání s Danceným přesvědčí, aby nechala vytvořit druhý klíč ke svému pokoji na zámku paní de Rosmonde, tím však svěřila klíč pravému svůdci. Brzy poté ji Valmont svede, přesně jak plánovala a vyžadovala markýza.

Pan de Valmont použil včera toho klíče a přišel do mého pokoje, když už jsem spala. Vůbec jsem to nečekala, takže mi nahnal hrozný strach, když mě probudil. Ale protože na mne okamžitě začal mluvit, poznala jsem ho a nevykřikla jsem. A pak mě hned napadlo, že mi asi nese dopis od Danceného. Toho byl dalek. Chvilku poté mě chtěl políbit, a zatímco jsem se bránila, což je zcela přirozené, činil se tak, že bych za nic na světě nechtěla, aby tak zůstal. Ale on chtěl nejdřív polibek. Musela jsem, co mi zbývalo? Pokoušela jsem se křičet, ale nejenže jsem nemohla, on mi ještě navíc řekl, že kdyby někdo přišel, dokázal by svrhnout všechnu vinu na mě a to by opravdu nebylo těžké kvůli tomu klíči. Ale pak se stejně ani trochu neodtáhl. Chtěl ještě jeden polibek, a nevím, čím to bylo, ale ten mě celou rozrušil, a pak to bylo ještě horší. Ach, je to opravdu dost zlé. Konečně potom... zprostíte mě, abych nemusela říkat zbytek.¹⁰³

Mezitím však Valmont neustává ani ve své snaze dosáhnout vyššího cíle – svedení prezidentové de Tourvel. Po dlouhých týdnech je již velice blízko svému triumfu, a proto se dokonce rozhodne změnit taktiku, jak se chlubí v jednom z dalších svých dopisů markýze.

Protože jsem si byl jist, že se úspěch jednoho z těchto dnů dostaví, a protože jsem viděl, jak plýtvá silami na zbytečné boje, rozhodl jsem se před určitou dobou, že budu šetřit své síly a vyčkám bez námahy, až se zemdená vzdá. Jistě chápete, že v tomto případě je nezbytné úplně vítězství, že

¹⁰² Laclos, Ch. de.: *Nebezpečné známosti*. Academia, 1999. překlad Steinová D., str. 50–51

¹⁰³ Laclos, Ch. de.: *Nebezpečné známosti*. Academia, 1999. překlad Steinová D., str. 237

*nechci vůbec za nic vděčit náhodě. Teprve poté, co jsem sestavil tento plán, a abych mohl víc naléhat, aniž bych se příliš zavázal, vrátil jsem se ke slovu láska, které ona tak zatvrzele odmítá: protože jsem si byl jist, že mi přisuzuje mnoho vášně, nasadil jsem něžnější tón. Její odmítání mě už nezlobilo, ale rmoutilo. Nezasluhuji si trochu útěchy od své citlivé přítelkyně?*¹⁰⁴

Valmont si v té chvíli ještě není vědom toho, že prezidentová de Tourvel v něm vzbudila skutečnou lásku, nic takového ho ani nenapadne, ale markýza je vnímavá žena a cítí se znovu ohrožena tím, že by mohla vikomta coby milence ztratit – u ní jde však pouze o uraženou ješitnost a pýchu. Epizoda se Cécile se dostává na vedlejší kolej a přichází čtvrtá závěrečná část románu, která začíná Valmontovým dopisem markýze.

*Tak už je poražena, ta nádherná žena, jež se opovážila pomyslet, že mi odolá! Ovšem, má milá přítelkyně, je moje, úplně moje a dočista moje, a od včerejška již není nic, co by mi ještě mohla poskytnout. Jsem příliš naplněn svým štěstím, než abych je mohl odhadnout: jen mě udivuje neznámé kouzlo, které jsem pocítil.*¹⁰⁵

Uražená markýza se uchýlí k poslední lsti, donutí Valmonta zradit svou lásku k prezidentové de Tourvel a sehrát frašku dle scénáře, který mu poslala.

„Člověka všechno znudí, můj anděli, takový je zákon přírody; to není moje vina.

Jestliže mě tedy dnes nudí dobrodružství, které mě zaměstnávalo po celé čtyři měsíce, to není moje vina.

Jestliže jsem měl například přesně tolik lásky jako Ty ctností, a to je silné slovo, pak není divu, že jedna skončila zároveň s druhou. To není moje vina.

Z toho vyplývá, že Tě od jisté doby podvádím: Tvá neúprosná něha mě k tomu však svým způsobem dohnala! To není moje vina.

Nyní vyžaduje žena, kterou bezmezně miluji, abych Tě obětoval. To není moje vina.

Cítím jasně, že máš znamenitou příležitost křičet o věrolomnosti: jestliže však příroda obdařila muže pouze stálostí, kdežto ženám dala zatvrzelost, to není moje vina.

Poslechni mě a vyber si jiného milence, jako jsem si já vybral jinou milenkou. Je to dobrá rada, velmi dobrá; připadá-li Ti špatná, to není moje vina.

¹⁰⁴ Laclos, Ch. de.: *Nebezpečné známosti*. Academia, 1999. překlad Steinová D., str. 237

¹⁰⁵ Laclos, Ch. de.: *Nebezpečné známosti*. Academia, 1999. překlad Steinová D., str. 313

Sbohem, můj anděli, vzal jsem si Tě s rozkoší, pouštím Tě bez lítosti: snad se jednou vrátím. Tak to na světě chodí. To není moje vina.“

Ted' není doba na to, abych Vám pověděla, milý vikomte, výsledek tohoto posledního pokusu a co po něm následovalo: slibuji, že Vám to povím ve svém příštím dopise. Najdete v něm dále ultimátum o obnově smlouvy, kterou mi navrhuje. Až do té doby prostě sbohem...¹⁰⁶

Ihned po obdržení tohoto podrobného návodu ke své zhoubě, poslal dopis s tímto zněním prezidentové de Tourvel a ztratil ji. Ve chvíli, kdy se tím s radostí markýze chlubí, obdrží její odpověď.

Tak vy jste vážně opustil prezidentovou, pane vikomte? Poslal jste jí dopis, který jsem Vám pro ni napsala? Jste opravdu rozkošný a překonal jste všechna má očekávání! Upřímně se přiznávám, že tento úspěch mi lichotí víc než všechny ty, jich jsem až dosud dosáhla. Bude se Vám možná zdát, že hodnotím příliš vysoko ženu, které jsem si kdysi cenila tak málo. Vůbec ne: nezískala jsem totiž navrch nad ní, ale nad Vámi, a to je na tom veselá a skutečně úchvatná.

Ano, vikomte, velmi jste miloval paní de Tourvel, a dokonce ji ještě milujete, milujete ji k zbláznění; protože mě však bavilo Vás tím zahanbovat, statečně jste ji obětoval. Byl byste obětoval tisíc takových, spíš než byste snášel posměch. Až kam nás to zavádí marnivost! Mudrc má pravdu, když tvrdí, že marnivost je nepřitelem štěstí.

Markýza uchystá na Valmonta léčku a na den schůzky s ním si domluví další s rytířem Dancenym. To je poslední kapkou a závěr posledního dopisu, který si tyto dva libertini vymění, zní:

Proto jen dodávám, že sebemenší překážka z Vaší strany bude mnou pokládána za skutečné vypovězení války: jak vidíte, odpověď kterou od Vás požaduji, se obejde bez dlouhých a krásných řečí. Stačí dvě slova.

Odpověď markýzy napsaná na okraj tohoto dopisu.

Nuže dobrá, tedy válka.¹⁰⁷

Vikomt po obdržení této odpovědi zkazí markýze dostaveníčko s Dancenym a zařídí mu schůzku se Cécile, rozzuřená markýza na oplátku ukáže Dancenymu korespondenci obsahující podrobnosti o vikomtově vztahu se Cécil, a proto vyzývá Dancenym Valmonta k boji. Valmont je během souboje zabit, není explicitně vyjádřeno, zda to byl určitý způsob

¹⁰⁶ Laclos, Ch. de.: *Nebezpečné známosti*. Academia, 1999. překlad Steinová D., str. 354 – 355

¹⁰⁷ Laclos, Ch. de.: *Nebezpečné známosti*. Academia, 1999. překlad Steinová D., str. 378 – 379

sebevraždy, ale napovídá tomu skutečnost, že před smrtí svěří Dancenymu celou svou korespondenci s markýzou, aby s ní naložil, jak uzná za vhodné. Danceney dopisy zveřejní a způsobí tak veřejnou společenskou popravu markýzy de Merteuil, která navíc onemocní a její tvář je navždy zohavená, v Paříži již déle nemůže zůstat a prchá do Holandska. Paní de Tourvel umírá záhy poté, co se dozvídá, že Valmont zemřel. Těsně před svou smrtí vikontu odpouští a žádá pro něj také odpuštění boží.

Kritika libertinství zde nepřináší žádné morální zadostiučinění. Vysoká šlechta se zdá být nenapravitelně zkorumpovaná a zkažená, výhled na ryzí cit zůstává pouze v rovině hypotetické a vágní. Román vzbuzuje dojem rétorické dovednosti, která proti sobě staví milostný lyrismus s libertinskou zlobou, vášně a chladný kalkul, stejně jako Crébillon mladší.

Nacházíme zde však i nový prvek – je jím postava markýzy de Merteuil, tedy libertinky, která jedná jako muž, používá stejné zbraně a odhaluje nesmírnou domýšlivost. Laclos se tedy nespokojil s tím, že by pouze reprodukoval Crébillonovo schéma. Markýza Merteuil kritizuje Valmona pro jeho marnivost, ale přitom to byla její pýcha a marnivost, která uvedla příběh v samotném začátku. Síla markýzina charakteru a opuštěná a zamilována paní de Tourvel se jeví jako energie, které tříští vnitřek společnosti tehdejšího režimu. Laclos zdůrazňuje hlavně fakt, že každá touha někoho ovládnout má svá slabá místa. A libertini, kteří se považovali za všemocné, se musejí vypořádat se svými city nebo hněvem. Kniha zůstává výjimečným dílem autora, který žádný další román nenapsal.

Laclosovo dílo dodnes poutá tisíce čtenářů a dočkalo se i několika filmových a televizních zpracování, které uvádím pro zajímavost. Tento výčet je jednoznačným důkazem, že Laclosův román zachytil základní myšlenku a principy libertinského románu 18. století a dokázal jeho poutavost i pro čtenáře respektive diváky 20. a 21. století.

- 1959 *Nebezpečné známosti (Les Liaisons dangereuses)* francouzsko-italský film. Režie: Roger Vadim, hrají: Jeanne Moreau, Gérard Philipe.
- 1980 *Nebezpečné známosti* československý TV film. Režie: Miloslav Luther hrají: Juraj Kukura, Emília Vášáryová, Jana Nagyová, Soňa Valentová.
- 1988 *Nebezpečné známosti (Dangerous Liaisons)* americko-anglický film oceněn třemi Oscary. Režie: Stephen Frear, hrají: Glenn Close, John Malkovich, Michelle Pfeiffer, Keanu Reeves, Uma Thurman.

- 1989 *Valmont (Valmont)* francouzsko-americký film. Režie: Miloš Forman, hrají: Colin Firth, Annette Bening, Meg Tilly.
- 1999 *Velmi nebezpečné známosti (Cruel Intentions)* americký film, příběh je přenesen do moderní doby, na Manhattan. Moderní verze se dočkala dvou velmi volných pokračování, které již s knihou nemají mnoho společného. Režie: Roger Kumble hrají: Sarah Michelle Gellar, Ryan Phillippe, Reese Witherspoon.
- 2003 *Nebezpečné známosti (Les Liaisons dangereuses)* kanadsko-francouzský televizní seriál. Režie: Josée Dayan, hrají: Catherine Deneuve, Rupert Everett.

4. Odkaz libertinství v 19. – 21. století

Hned na začátku poslední kapitoly své práce bych chtěla uvést, že v 19. až 21. století již nehovořím o nějakém novém typu libertinství, ale zaměřila jsem se na hledání vlivu tohoto směru na vybrané autory. S ohledem na dříve uvedené definice to nebylo úplně snadné, neboť obzvlášť 20. a 21. století se vyznačují skutečně velmi vysokou měrou volnomyšlenkářství, ale jiného druhu. Pokud bych zůstala u tělesných požitků, současná literatura popisující tuto oblast je spíše literatura erotická a pornografická. Schází jí odpovídající jazyková úroveň, slovní zásoba a jistá duševní vyzrálость postav. Také cílová čtenářská skupina bude poněkud odlišná od té dřívější. Informace k dále uvedeným autorům jsem čerpala z děl těchto autorů: André Lagard a Laurent Michard¹⁰⁸ a Antoine Adam¹⁰⁹.

4.1 Théophile Gautier

Théophile Gautier se narodil v Tarbes roku 1811 a zemřel v Neuilly roku 1872. Gautier byl spisovatel, umělecký kritik a člen mnoha salónů. Během svého života hodně cestoval po Evropě, africkém kontinentu a pobýval i v Orientu. Gautierův román z roku 1835 *Mademoiselle de Maupin* šokoval svou smyslností, již předmluva obsahuje tvrzení, že umělec má právo na život nevázaný a nestoudný. Právě z tohoto důvodu jsem si dovolila tohoto autora do své práce zařadit. Stejně jako u Laclosových *Nebezpečných známostí* se i v tomto případě jedná o psychologický román v dopisech s erotickým podtextem a také v tomto případě dílo nadchlo i čtenáře dalšího století a v roce 1966 byl příběh zfilmován.

V románu Gautier vypráví životní příběh Madeleine de Maupin, která se rozhodne, že než se oddá mužům, bude cestovat po světě při hledání milostných dobrodružství v přestrojení za muže jménem Théodor. D'Albert, který tuší Madeleinino tajemství, se do ní zamiluje. Do Théodora/Madeleine se však zamiluje i Rosetta, bývalá D'Albertova milenka. Mimo jiné se Madeleine musí utkat v souboji, protože si odmítla Rosettu vzít za ženu.

Gautier měl mnoho přátel mezi umělci, s nimiž vedl skutečně nevázaný život, jak avizoval v předmluvě svého románu. Velice blízký vztah měl například k Baudelairovi¹¹⁰,

¹⁰⁸ Lagarde, A. et Michard, L.: *XIXe siècle*. Bordas, 1989.

Lagarde, A. et Michard, L.: *XXe siècle*. Bordas, 1992.

¹⁰⁹ Adam, A.: *Littérature française*. Larousse, 1967.

¹¹⁰ viz kapitola 4.3

který dokonce Gautierovo jméno napsal na první stranu své básnické sbírky *Květy zla*, jež poprvé vyšla v roce 1857.

4.2 Alfred de Musset

Alfred de Musset se narodil roku 1810 v Paříži do bohaté rodiny a zemřel roku 1857. Díky skvělým studijním výsledkům byl přijat na literární školu, kde byl přivítán Lamartinem¹¹¹, Hugem¹¹² či Nodierem¹¹³. Brzy se zde spřátelil s Vignym¹¹⁴, Sainte-Beuve¹¹⁵ a Mériméem¹¹⁶. Rodiče ho narozdíl od většiny umělců finančně podporovali, proto si mohl dovolit nevázaný život dandyho. Jeho přátelé obdivovali jeho ducha a eleganci, ale i jistou vychytralost. Mnohá žena neodolala jeho líbeznému postavě a blondatým vlasům. Vždy si hlídal ve svém životě i díle určitou část tohoto okouzujícího mladíka, který byl ochotný a cynický způsobem libertina 18. století, jako například Faublas¹¹⁷, toužil po tom se zavděčit, milovat a být milován, věřil si, ale zároveň byl citlivý na sebemenší překážky, a tak křehký jak fyzicky, tak duševně, věčný adolescent, který nikdy nedospěje.

Musset byl velmi impulzivní, což bylo znát například v jeho díle *Lettres de Dupuis et Cotonet* z let 1836 – 1837, kde se projevil libertinský tón a postoje. Další díla, ve kterých je patrný vliv libertinství, byla *Les Caprices de Marianne* z roku 1833, dialog čistého Cœlia a libertina Octava, *Les Nuits* z let 1835 – 1837.

Nejdůležitějším dílem je však román *La Confession d'un enfant du siècle* z roku 1836. Román je obsáhlou analýzou morální nejistoty, kterou autor pocíťoval sám na sobě, ale vnímla ji také v celé své mladé generaci. Také v tomto románu můžeme nalézt libertinské postoje, neboť hlavní hrdina má nad svou milenkou převahu a mnohdy jí využívá, nicméně je zde určitý rozdíl v tom, že libertin tak činí záměrně, kdežto hlavní hrdina románu je spíše zmítaný vlastními pocity, které nedokáže ovládat.

¹¹¹ Lamartine Alphonse de (1790–1869)

¹¹² Hugo Victor (1802–1885)

¹¹³ Nodier Charles (1780–1844)

¹¹⁴ Vigny Alfred de (1797–1863)

¹¹⁵ Sainte-Beuve Charlers Augustin (1804–1869)

¹¹⁶ Merimée Prosper (1803–1870)

¹¹⁷ viz kapitola 3.1.3.2

4.3 Charles Baudelaire

Charles Baudelaire se narodil v Paříži roku 1821 a zemřel roku 1867. Byl první z řady tzv. prokletých básníků. Jeho stěžejní dílo *Les Fleurs du mal* z roku 1857, lyrická sbírka básní, kvůli které musel zaplatit i pokutu pro urážku náboženství a morálky, což byly rysy, kterými se také vyznačovali dříve libertini. Sbíрка byla složena z pěti částí: Spleen et idéal, Fleurs du mal, Révolte, Le Vin a La Mort. On sám v jedné ze svých básní se nazývá libertinem.

Les Métamorphoses du vampire

*La femme cependant, de sa bouche de fraise,
En se tordant ainsi qu'un serpent sur la braise,
Et pétrissant ses seins sur le fer de son busc,
Laisait couler ces mots tout imprégnés de musc:
— «Moi, j'ai la lèvre humide, et je sais la science
De perdre au fond d'un lit l'antique conscience.
Je sèche tous les pleurs sur mes seins triomphants,
Et fais rire les vieux du rire des enfants.
Je remplace, pour qui me voit nue et sans voiles,
La lune, le soleil, le ciel et les étoiles!
Je suis, mon cher savant, si docte aux voluptés,
Lorsque j'étouffe un homme en mes bras redoutés,
Ou lorsque j'abandonne aux morsures mon buste,
Timide et libertine, et fragile et robuste,
Que sur ces matelas qui se pâment d'émoi,
Les anges impuissants se damneraient pour moi!»*

*Quand elle eut de mes os sucé toute la moelle,
Et que languissamment je me tournai vers elle
Pour lui rendre un baiser d'amour, je ne vis plus
Qu'une outre aux flancs gluants, toute pleine de pus!
Je fermai les deux yeux, dans ma froide épouvante,
Et quand je les rouvris à la clarté vivante,
À mes côtés, au lieu du mannequin puissant
Qui semblait avoir fait provision de sang,
Tremblaient confusément des débris de squelette,
Qui d'eux-mêmes rendaient le cri d'une girouette*

*Ou d'une enseigne, au bout d'une tringle de fer,
Que balance le vent pendant les nuits d'hiver.*¹¹⁸

Baudelaire považoval neřesti za svůdné, a proto se je rozhodl ve svém díle popsat. Dle jeho názoru nebylo v umění místo pro morální předsudky, neboť umění nemohlo morálku šokovat. Nicméně libertinské rysy bylo možné najít i v jeho skutečném životě. Žil nevázaným bohémským životem a měl mnoho zkušeností i s užíváním drog. V tomto ohledu se však původním libertinům tolik nepodobá.

4.4 Arthur Rimbaud

Arthur Rimbaud se narodil roku 1854 a zemřel roku 1891. Rimbaud byl básník a své první básně napsal, když mu bylo patnáct let. Stejně jako u předchozího autora, lze najít také u tohoto prokletého básníka vliv libertinství v jeho životě i tvorbě. Volnomyšlenkářství hraničící v jeho případě až s anarchismem ho provázelo na cestách za dobrodružstvím. Především bych ho však mezi „libertiny“ řadila kvůli jeho divokému homosexuálnímu vztahu s Paulem Verlainem¹¹⁹. V jeho básni *Les Remembrances du vieillard idiot* z roku 1871 bychom pak mohli nalézt tento vliv dovedený poněkud dále v oblasti sexu až po obsese.

4.5 Paul Verlaine

Paul Verlaine se narodil v roce 1844 v Metz a zemřel v roce 1896 v Paříži. Verlaine patřil také mezi prokleté básníky a jeho život byl vskutku libertinský ve smyslu sexuální nevázanosti a bezohledného užívání si. Na začátku své kariéry se seznámil s Rimbaudem, jak jsem se již zmínila výše, a prožívali vskutku bouřlivý milostný život při společném putování. V jeho dílech jsem však konkrétní vliv libertinství nenašla.

¹¹⁸ <http://fleursdumal.org/poem/186>

¹¹⁹ viz kapitola 4.5

4.6 Michel Houellebecq

Michel Houellebecq se narodil roku 1958 na Réunionu. Je současným francouzským spisovatelem, básníkem a esejistou. Do povědomí široké veřejnosti se dostal svým románem *Extension du domaine de la lutte* z roku 1994, následovaly další *Les Particules élémentaires* v roce 1998, *Plateforme* v roce 2001, *La Possibilité d'une île* z roku 2005 a prozatím poslední román *La Carte et le territoire* z roku 2010, za který obdržel Goncourtovu cenu.

Právě kvůli jeho druhému románu, který v češtině vyšel pod názvem *Elementární částice*¹²⁰, jsem se rozhodla tohoto autora zařadit do své práce. Skrze paralelní životní příběhy dvou nevlastních bratří Michela a Bruna jsme pozváni prostřednictvím sociální imaginace do roku 1968 a prostředí nové generace, která provází vznik demokratické liberální volnomyšlenkářské společnosti a jejího ideálního já. Tato vize je v románu retrospektivní, neboť samotný děj románu končí v roce 2079 velice inovativní myšlenkou, že původní lidstvo musí zmizet, aby mohlo být nahrazeno klonovanými jedinci, bezpohlavními a nesmrtelnými. Svým způsobem mi tento science fiction konec románu připomněl sci-fi romány libertina Cyrana de Bergerac. V tomto díle můžeme také najít mnoho otevřeně sexuálních scén, ale jejich okolnosti se od libertinských velmi odlišují.

¹²⁰ Les Particules élémentaires

5. Závěr

Již na začátku své práce jsem si kladla určité otázky kvůli významové mnohoznačnosti samotného pojmu libertin a libertinství. Při zpracování jednotlivých částí jsem byla velmi překvapena, kolik různých nuancí se pod jedním slovem může skrývat. Význam se posouval nejen po časové ose, ale závisel také například na víře či ateismu člověka, který danou otázku řešil. Církev v takovémto případě dokázala najít viníka, v tomto případě libertina, téměř kdekoliv a konkrétně v 17. století libertiny velmi důsledně a krutě pronásledovala.

Původně bylo mým cílem najít univerzální definici, nebo přinejmenším nejrozšířenější, ale bohužel tento úkol nebylo možné splnit. Typologie libertinů je natolik rozmanitá, že jediná definice skutečně nemůže obsáhnout veškeré možnosti. Navíc ani literární vědci nejsou v této věci dodnes jednotní, tudíž je patrné, že na definici má vliv i osobní názor. Tato skutečnost mi pomohla při vypracování závěrečné části mé diplomové práce. Mým cílem bylo najít vybrané autory, u kterých bychom mohli nalézt v tvorbě nebo i životním stylu odkaz libertinství, nikoliv však nové následovníky tohoto myšlenkového a literárního směru. Jedním z důvodů byla i skutečnost, že dnešní doba je sama o sobě dost volnomyšlenkářská a pokud bych přistupovala k libertinství jako k hledání potěšení v oblasti sexuality, došla bych spíše k dílům a autorům erotickým případně až pornografickým, a to nebylo mým cílem.

V praktické části jsem dopodrobna analyzovala čtyři libertinská literární díla, a přestože byla všechna z téměř stejného období, lze v nich spatřit výrazné rozdíly. Máme zde feministicky laděné filozofické pojednání *O ženách a jejich výchově*, dále libertinské dílo filozofické a svým způsobem pornografické *Tereza filozof*, velice oblíbený libertinský epistolární román *Nebezpečné známosti* překvapivě s morálním závěrem a půvabnou ve své podstatě něžnou povídku *Není zitrůku*, která je ze všech tří posledních děl nejdelikátnější, co se vyjádření naplnění touhy týká. Domnívám se, že tato rozmanitost je pro libertinství zkrátka typická a s tím bych také svou práci uzavřela.

6. Seznam použité literatury

Primární literatura:

Boyer d'Argens J.-B., Laclos Ch.de, Vivant Denon D.: *Vášeň a rozum – Láska v době libertinů*, PROSTOR 2008, překlad Petříček M. a Pokorný M.

Laclos, Ch. de: *Les liaisons dangereuses*. Flammarion, 1996.

Laclos, Ch. de.: *Nebezpečné známosti*. Academia, 1999. překlad Steinová D,

Louvet de Couvray, J. B.: *Les Amours du chevalier de Faublas, tome second*. Garnier, 1919.

Prévost, J.: *Cyrano de Bergerac Oeuvres complètes*. Belin, 1957.

Sekundární literatura:

Adam, A.: *Littérature française*. Larousse, 1967.

Dupouy, A.: *Anthologie de la fessée et de la flagellation*. La Musardine, 1998.

Foucault, D.: *Histoire du libertinage*. Perrin, 2007.

Goldzink, J.: *Le Vice en bas de soie*. José Corti, 2001

Lagarde, A. et Michard, L.: *XVIIIe siècle*. Bordas, 1961.

Lagarde, A. et Michard, L.: *XIXe siècle*. Bordas, 1989.

Lagarde, A. et Michard, L.: *XXe siècle*. Bordas, 1992.

Michel, L.: *La Mort du Libertin*. Larousse, 1993.

Onfray, M.: *Le désir d'être un volcan*. Bernard Grasset, 1996.

Onfray, M.: *Les vertus de la foudre*. Bernard Grasset, 1998.

Trousson, R.: *Romans libetins du XVIIIe siècle*. Robert Laffont, 1993.

Wald Lasowski, P.: *Romanciers libertins du XVIIIe siècle*. Gallimard, 2000.

Elektronické zdroje:

- <http://fleursdumal.org/poem/186>

- <http://www.universalis.fr/>